

HeaKodanik

EMSLi ajakiri kodanikuühiskonnast

nr. 3 (44)
oktoober
2008

Fookuses noored
ja kodanikuharidus.

Kuskohast need head
kodanikud siis tulevad?

ERKKI JAANHOLD

Viljandi C.R. Jakobsoni Gümnaasiumi 11. klass
Eesti Õpilasesinduste Liidu aseesimees

Kuidas?

saada heaks kodanikuks ●

Kuidas saab moos jäätise sisse? Täpselt samamoodi satub ka ühiskondliku aktiivsuse pisik inimestesse – süstitakse. Erinevalt jäätise tegemisest pole aga heade kodanike produtseerimine liinitöö ning enamasti jõuab süstija „ohvrini“ täiesti juhuslikult. Ja see ongi hea. Aktiivsus on ju kiiduväärt, kuid ainult sellest jääb väheks. Kari lambaid, kes tahavad teha kõigile head, kuid ei oska seejuures ajusid kasutada, saaksid tõenäoliselt hakkama tegudega, millele vaadates pole kellelgi naljakas ega uhke tunne. Mõelgem kasvõi Tõnismäe ja pronksöduri loole.

Niisiis ei teki aktiviste jõudsalt. Keskkond, milles sellised inimesed üles kasvavad ja motiveeritud saavad, on küllaltki haruldane, ning õnnelikud on need, kes juba noorest peale sellisest keskkonnast ümbritsetud. Just seepärast, et sinna sattumine käib läbi veidrate juhuste.

Muidugi, kas on mõistlik jätta seda puhtalt juhuste ja õnne hooleks? Võib-olla on võimalik protsessi kuidagi soodustada? Arvan, et on. Parim, mida teha, on luua võimalusi, kus huvilised saavad liituda millegi mõistlikuga tegelevate gruppidega. Koolis võiks selleks olla näiteks õpilasesindus, väitlusring, kooliteater, -leht või muu. Eesmärgiks peaks olema enda harimine läbi ühiskonda panustamise. Lühidalt: paistke silma, tekitage diskussioone ja olge rõõmsameelsed.

Mulle kordasid õpetajad põhikooli lõpuklassides ikka ja jälle, et ma ei kasuta kogu oma potentsiaali. Et võiksin hakkama saada enamaga, kui vaid seda ise tahaksin. Olin sellest natuke meelitatud, kuid ega oma harjumustes midagi muutnud. Olin lihtsalt üks väike poiss, kelle hindend olid küllalt head ja kes osales aktiivselt reaallainete olümpiaadidel.

10. klassis otsustasin jätta numbrid ja asendada need sõnadega. Ma ei tahtnud olla passiivne osa süsteemis, otsisin teostusvõimalusi ja tahtsin end kuuldavaks teha. Hakkasin tempokalt tutvuma uute inimestega, veeresin rõõmsalt mööda koolimaja, tervitasin kõiki ja tegin rumalaid nalju. Kuni novembris üks aasta noorem tüdruk mind koridori peal kinni pidas ja õpilasesindusse kutsus. Viisakas poiss, nagu ikka, nõustusin – mis sest, et ei tundnud ma seda tüdrukut ega seltskonda, kuhu mind kutsuti. Samade inimeste kaudu sattusin Eesti Noorte Kultuuriprojekti ning viis kuud hiljem olin juba Eesti Õpilasesinduste Liidu juhatuses.

Mis peaks kedagi sellisteks sammudeks motiveerima? Mina leian enda jaoks neli põhjust: uued inimesed ja seeläbi uued tutvused, tööjuurde kuuluv vastutus, sellega kaasnev *fun*, ja loomulikult tüdrukud. Nagu näha, on motivatsiooni palju!

Ja mida muud siis vaja ongi kui kotitait tahtejõudu ja tassitait nutikust. Olgem pealehakkajad – kui keegi palub teil teha midagi, millest teil aimugi pole, siis õigeim teguviis on lihtsalt järele proovida. Tugev ja mitmekülgne areng on garanteeritud. Seejuures ei tohi unustada, et tegevust tuleb nautida, ilma lõbuta jääb pool tulust saamata.

Mis mul veel öelda on? Mina ei kujuta nüüd oma elu ilma õpilasesinduste liidu ning noorte kultuuriprojektita. Ma poleks pooltki see inimene, kes ma praegu olen, ei tunneks pooltki neid inimesi, kellega praegu suhtlen. Mul poleks aimugi, kuhu ja mida ma ülikooli õppima läheksin, rääkimata pikematest tulevikuplaanidest. Ma ei saaks emaga nii hästi läbi kui praegu – talle meeldib, et ma vahepeal ka midagi kasulikku teen. Pagan, ma ei teaks isegi ministrite nimesid...

REPLIIK

Mida õppida kulka “skandaalist”?

Suvised kasutu laamendamise (ei taha seda diskussiooniks kutsudagi) järel Kultuurkapitali ümber lõpuks valgusvihku jäänud ajakirjanike rumalus ei tähenda, et vabatahtlikele ses midagi õpetlikku polnuks – Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK) võib sarnase paugu saada.

On ju KÜSKi eesmärgiks olev kodanikuühiskonna arendamine sageli sama amorfne, mõõdetamatu ja inertse tulemusega kui loomingulised stipendiumid või kultuurireisid. Õnneks sõnastas minister Siim Kiisler KÜSKi avamisel oma ootused asutajaõiguste teostajana igati eluterve metafooriga – puuseemne mulda panemine, mille võrseid ei pruugi mitu aastat näha.

KÜSKil ja ühendustel maksab toimumust kõrva taha panna, et rahastaja peab suutma oma otsuseid kannatlikuks jäädes põhjendada ning vigade korral olema valmis neid parandama ja vabandama. Avalikkusel ongi õigus olla väheinformeeritud, kahelda ja küsida, eriti kui tegu on avaliku raha kasutamisega. Hüva, ajakirjanikud võiksid arukamad olla, aga mis sa teed ära. Miski ei päästa meid selle eest, et varsti saabub järgmine suvi, sama uudistevaene aeg, uus „skandaal“ ning kangelasena saramise võimalust haistes vupsabki taas välja mõni poliitik reformiettepanekutega.

Väljastada ei saa, et üksikuid otsuseid tehaksegi valesti, aga ikkagi ei tohi kogu süsteemi kohe segi peksta, vaid aastaajale vaatamata selge mõistus ja pilk säilitada. Valdakonna ekspertide juhitud ehk poliitikutest sõltumatu fond tundub võimalikest ikkagi parim variant, sest vaevalt ükski kriitik, kes kräunub, et omad jagavad seal ju omadele, päriselt tahaks, et teda puudutavaid otsuseid teeks (elu)võõrad ametnikud.

ALARI RAMMO

Kaanefoto autor Tanja Muravskaja

Sellest numbrist aitavad Hea Kodaniku nägu, see tähendab esikaant, kujundada Eesti andekad noored kunstnikud – ja seda vabatahtlikena, nagu ka kõik teised kaasautorid. Septembrinumbri kaane autor on fotograaf Tanja Muravskaja.

Foto pärineb tema näituselt „Positsioonid“. „Olin 2007. aastaks tegelenud Eesti lipu ja selle värvidega nii kaua, et need olid saanud osaks minust,“ meenutas Tanja. Noorte kunstnike biennaali raames tegi ta lippude seerianäituse, millest kasvas omakorda välja selle pildi idee.

Tanja loodab, et tema kunstil on erinevate kultuuride ja arusaamade vahelise mõistmise soodustamisele positiivne mõju. „Kunsti idee ühendab inimesi,“ leiab ta. Tema sellekevadine portreenäitus „Nemad, kes laulsid koos“ esitles Eesti laulva revolutsiooni aegseid poliitikuid, kes kõik tulid ideega kaasa ja tulemus sai hea. Järgmiseks aastaks plaanib Tanja vähemalt kaht isikunäitust.

Tanja on õppinud Eesti Kunstiakadeemias ja Westminsteri Ülikoolis Londonis fotograafiat ja Tallinna Ülikoolis ajakirjandust. Vaata tema töid www.tanja-muravskaja.com.

Head Kodanikku ja kunstnikke aitab kokku viia Artishok (artishok.blogspot.com) – aitäh!

Kaanel: *Tanja Muravskaja, Positions, 2007 Lambda triikk, 840x620 mm.*

KODANIKUHARIDUS ..... lk 2-15

Enam kui tosinal lehel enam kui kahe tosina nurga alt koolist ja sealt välja jäävast.

OSALEMINE ..... lk 16-20

Tänavu silma paistnud olulisematest kodaniku liikumistest Eestis ja Lätiski.

MAAILM ..... lk 21-23

Vaatame Euroopast kuni alla Austraaliani, mida tarka nemad ära on teinud.

RAHASTAMINE ..... lk 24-28

Kes kardab avalikku eelarve-arutelu? Pikemalt noorteühenduste rahastamisest.

NÄGU NIME JUURDE ..... lk 29

Eesti-Hollandi Heategevusfondi Päikeselill juht Piet Boerefijn osutus geograafiks.

UURINGUD ..... lk 30-31

Ida-Euroopa trendid USAIDi indeksi põhjal; pehmed Eesti keskkonnaühendused.

EMSL ja LIKMED ..... lk 32-37

Numbril teemale kohaselt pikemalt SINA noorteprogrammist, lisaks uudised jpm.

RAAMATUSOOVITUSED ..... lk 38-39

Miks teha intuiitviseid otsuseid; mis toimub tegelikult ÜRO missioonidel?

ROHELISEKS KASVAMINE ..... lk 40

Seekordne kasvaja on aasta noor looduskaitsja, ornitoloog Tarvo Valker.

Seekordseks külalistoimetajaks on **JAAK URMET**. Kodanikunime all teame teda kui kultuuri ja ühiskonna teemadel sõnavõtjat ning ühenduse Isade Eest üht eestvedajat (sellest loe lähemalt lk. 16!), Wimbergina aga kui romaani, luulekogude ja lastesaadete autorit.

Kuidas kanda kõrgeimat võimu?

Eesti rahva poliitiline aktiivsus lõpeb kahjuks valimistega. Et demokraatia kihistus meie poliitilises eneseteadvuses on õhkõrn, ei tunnetata kõrgeima riigivõimu kandmise juures veel selle teist poolt: õigust riiki juhtivaid organeid enda vajadustest lähtuvalt suunata, neile nõudmisi esitada, neid korrale kutsuda või lausa võimu juurest eemaldada.

Vaadakem, mis sünnib laias maailmas! Kui midagi ei meeldi ja langeb viimane piisk, sirutavad sajad tuhanded töölisel Itaalias oma nõrgise rusika, põllumeeste tihedad read hõivavad Prantsusmaa pealinna tänavad, transporditöölised blokeerivad oma autodega Portugali maanteed, Brüsseli lennujaamatöölised seiskavad pagasilindi – ja riik seisab. Seisab, kuni olukord muutub.

Loomulikult ei pea meetmed olema alati nii radikaalsed. Enne on rida teisi samme, nagu avaldused, taotlused, protestikirjad, või kodanikuühendused ja kontakt seadusloojatega. Suurepäraselt toimib avalik arvamus ja ajakirjanduse tähelepanu mingi küsimuse suhtes. Võimalusi on palju, aga eesti inimese radikaalseim poliitiline eneseväljendus on tavaliselt see, kui ta sisiseb uudistesaste peale. „Kurat, jälle tõstavad hindu!” või „Näe, kus maksumaksja raha eest õgivad head-paremat näost sisse!”

Eriti kurb on näha, kuidas eesti üliõpilased, kelles peaks ühenduma nii aated, elujõud kui ka intelligentsus, on muutunud tühipaljasteks varjudeks, nõrgakesteks tossideks, kel puudub igasugune osalus ühiskondlikes arengutes. Ärgem nõudkemgi neilt tudengirevolutsioone, nagu neid tunneb Euroopa külma sõja ajalugu, või julget isemeelsust, mida nähti Eestis 1980. aastatel. Aga nõudkem energiat ja söakust kõigepealt neid endid puudutavates asjades! Ühiselamupinnad, õppelaen ja -maks, toetused, stipendiumid – praegu neis küsimustes sisuliselt

nurutakse, ja siis halatakse, kui nurumine vilja ei kannu. Ma ei taha näha nuruvat üliõpilast, see on häbi akadeemilisele kultuurile!

See sandimeelsus on ka mingil määral mõistetav, sest üliõpilaseks olemine ei oma enam ammu tingimata eraldi väärtust. Kellele on see kiire masinavärgi läbimine töökoha kõrvalt vajaliku paberiga kättesaamiseks, kellele lapsepõlve pikendus, ohutult pikk hüppelaud päris iseseisvasse ellu, kellele võimalus leida head seltskonda – haridus harituse pärast, enesetäiendamise sisemisest sunnist ja enese särgist kaugemale nägemine on eesmärkideks vähestele. Ainus, mida üliõpilased teha oskavad, on kevadpäevade pidamine. Aga ei võrsu selliselt pinnalt küll neid, kes võiksid olla kõrgeima võimu kandjaks.

Riik tahab valitsemist, seadused tegemist, elu edendamist. Sellega ei pea tegelema mitte ainult need, kes kord nelja aasta tagant kõrgete kohtade peale valitakse. Sellega peab tegelema kogu rahvas, iga päev.

Hea Kodanik on Eesti ainumas perioodiline kodanikuühiskonna häälkandja, mis ilmub hea ilmaga neli korda aastas. Trükiarv 2700. Kõik autorid kirjutavad siin vabatahtlikkuse alusel – tänud tuhande (või kahe) eest igale sule- ja pildimeistrile!

Tekstid valisid ja toimetasid

Eric Katskowski | eric@ngo.ee

Urmo Kübar | urmo@ngo.ee

Alari Rammo | alari@ngo.ee

Kujunduse tegi

Karl-Kristjan Nigesen | karl@nigesen.ee

Korraldab ja vastutab

Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit

Toompuiestee 17a, 10137 Tallinn

630 9630 | info@ngo.ee | www.ngo.ee

Ajakirja võid pdf-formaadis **alla laadida** Internetist www.ngo.ee/heakodanik; paberil EMSLi kontorit ja maakondlikest arenduskeskustest.

Võtame EMSLis keskkonnasäästu väga tõsiselt, ent ajakirja Hea Kodanik võib siiski **tellida oma postkasti**, kui saadad koguse ja kontaktid heakodanik@ngo.ee. Kuni pole teatatud teisiti, kannab kulud EMSL. Ajakirja jätkuvat ilmumist saab aga **toetada** – www.ngo.ee/toeta.

Hea Kodanik koos oma vabapääle eelkäija EMSLi infolehega ilmub **aastast 1994** kuni tänaseni, kui vahepeal midagi juhtunud pole. Mis tahes viisil Hea Kodaniku materjale kasutades on viisakas ja seaduslik varustada taasesitus korrekste **viitega allikale**. Aitüma ette.

Hea Kodaniku kirjastamist ja levitamist finantseeritakse 2008. aastal **Siseministeeriumi regionaalministri** valitsemisalast.

ISSN 1736-7263

EMSLi visiooniks on läbimõeldud ja aktiivsel osalusel põhinev kodanikuühiskond, kus inimestel on soov, võimalused ja oskused positiivseid muutusi ellu viia.

EMSLi missiooniks avalikes huvides tegutsevate vabaihenduste huvide kaitsjana on arendada ühenduste tegevust toetavat keskkonda ja tugevdada ühenduste suutlikkust selles keskkonnas tulemuslikult tegutseda.

Trükitud taastoodetud paberile looduslike õlide ja vaikude baasil valmistatud värvidega ©Ecoprint

Kodanikualgatuse „Teeme Ära!“ tiim sai rahvalt ligi 30 uut ideed järgmisteks ettevõtmisteks, millest tõsisemalt kaalutakse kolme. Seni on kaugeimale arenenud Õnnepanga idee: kutsuda inimesi üles kinkima üks oma tund teiste abistamiseks. Õnnepank toimiks läbi spetsiaalse infosüsteemi, kus saab pakkuda igasugust abi – näiteks tund tõlketööd, lapse hoidmist, akna pesu, puude lõhkumist, abi sauna ehitamisel, nõustamist või muud. Iga osaleja saaks oma tunni eest Tänutähe, mis võiks kujuneda vahetusühikuks: teiste abi saab tasustada Tänutähtedes ning ise abi pakkudes saaks Tänutähti juurde.

„Teeme Ära!“ tiim usub, et raskem aeg majanduses on eriti hea pööramiseks ühiskonna väärtushinnanguid edu-kesksusel inimese- ja hoolimiskeskusele. Teine töös olev idee soovib kasvatada rattakasutajate arvu Eestis, kolmas idee on lammutada üle Eesti inetult tühjal seisvad kolhoosihooned. Ootame põnevusega!

Pass vabatahtlikele

Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus (VTA) koostab vabatahtliku passi – dokumenti, kuhu inimene saab kanda oma senised vabatahtliku töö kogemused ja oskused, mis on väärtuslikuks infoks näiteks tööotsimisel. Mida enam oled saanud kogemusi erinevatest valdkondadest ja erineva vastutusega ülesannete täitmisest, seda hinnatum oled ka tööjõuturul! Passiga on plaanis valmis saada aasta lõpuks.

Samal ajal lükkab VTA käima ka vabatahtliku tegevuse hea tava koostamist, mis täiendaks Eesti heade tavade peret, kuhu seni kuuluvad kaasamise, teenuste üleandmise ja rahastamise hea tava. See on abimaterjal nii vabatahtlikele kui neid rakendavatele organisatsioonidele, aga samuti nende toetajatele, et tehtav parimaid tulemusi annaks ja kõigi ootustele vastaks. Mõlemat tegevust aitab ellu viia Siseministerium.

Kas Eesti vajab protsendiseadust?

Poliitikauuringute keskus PRAXIS uurib praegu, kas Eestis võiks rakendada mitmes Ida-Euroopa riigis kasutusel olevat süsteemi, mis annab inimestele õiguse suunata osa oma tulumaksust riigikassa asemel otse mõnele avalikes huvides tegutsevale kodanikuühendusele. Uuringus analüüsitakse teiste riikide kogemusi ning Eesti maksu- ja ühenduste rahastamissüsteemi, et siis tulla välja omapoolsete soovutustega.

BDA Consulting analüüsib samal ajal hasartmängumaksust ühendustele mineva raha jagamist ja seniseid tulemusi. Vaadatakse 2007-08 tehtud rahastamisotsuseid, tehakse intervjuusid nii raha jagajate kui taotlejate ja saajatega ning pakutakse välja, kuidas seda kõike paremini võiks teha. Mõlemad uuringud on tellinud Kodanikuühiskonna Sihtkapital.

Kolmandaks käib ministeeriumide kaudu ühendustele eraldatud raha analüüsimine, mida teevad PRAXIS ja Tallinna Ülikool. Sellegi eesmärk on kirjeldada senised praktikad ja pakkuda välja ühtne, selge ja tulemuslik kord ministeeriumidele. Kõik kolm uuringut valmivad oktoobris ja neid tutvustatakse 31. oktoobril ühenduste kärajatel (vt. lk 36-37).

Kodanike veebipäevikuid

Ehkki blogid on mõne meelet „nii 2003“, ärkab nüüd vaikelt alles avalik võim ja tegelikult EMSL isegi. Ajaveebe kasutatakse juba kaasamisel, aga kaasamise teemal üldisemaks aruteluks on osalusveebi www.osale.ee juurde nüüd loodud päevik osalen.blogspot.com. Saab mõttekaaslastega vahetada infot ning arvamusi kaasamisest ja osalemisest – mis on hästi, mis halvasti, kuidas paremini jne. Kirjutavad nii ametnikud kui kodanikuaktivistid.

Samal ajal ära unusta silma peal hoidmast ka osalusveebil endal – sealgi toimub üha enam: ministeeriumid panevad üles eelnõusid kommentaaride ja ettepanekute saamiseks, rahvas püstitab uusi ideid ja kogub neile toetust.

Septembris tegi oma päevikuga pisitasa algust ka Avatud Eesti Fond, aadressiks avatudeestifond.blogspot.com ning ilmselt viimaste ajaveebnikena avas EMSL oktoobris lisaks ajakirjale hea kodaniku blogi. Lihtsalt kogu aeg kripeldab midagi, aga järgmist žurnaali ei jõua ära oodata ning pressiteadet või uudist kodukale ei vea välja. Kirjutavad esialgu EMSLi töötajad, eks paistab, kuhu asi areneb. Vaata ja pane järgehoidja www.ngo.ee/blog.

No ja lihtsaim võimalus end kodanikuühiskonnas olulise-maga kursis hoida on juba aastaid olnud EMSLi elektrooniline nädalakiri, põhiteemadeks rahastus, sündmused, koolitused ja muu tarkus. Liituda saab www.ngo.ee esikülje vasemas veerus või kirjutades info@ngo.ee.

Kodanikuhariduse mõiste avamisel on kõige selgem alustada kodanikuhariduse tulemusest – selleks on kodanikuna haritud inimene, kes soovib, saab ja oskab oma elu juhtida, ühiskonnaelu mõjutada ja otsustes kaasa rääkida. Teisisõnu on tal nii tahe, võimalused kui ka pädevus teostada end täieõigusliku kogukonnaliikmena. **PIRET TALUR** mittetulundusühingust Persona selgitab ideid ja tagamaid.

Mis on?

kodanikuharidus ●

Hea kodanik mõtleb, mida ta ostab. Õiglase kaubanduse märgiga suhkrut võtab riuililt Pärnu pensionär Vera.

Määratledes kodanikuharidust kui üht hariduse liiki, võib seda mõistet selgitada nii: kodanikuharidus on see osa haridusest (ehk oskuste, teadmiste ja väärtushinnangute kujunemise protsessist), mis toetab aktiivset ja vastutustundlikku ühiskonnaelus osalemist.

Kodanikuharidus ei võrdu kodakondsusharidusega, vaid selle eesmärk on toetada kõigi inimeste, nii riigi kodanike kui mittekodanike valmisolekut õppimiseks, elamiseks ja töötamiseks demokraatliku ühiskonna liikmena. Kodanikuhariduse kaudu hoitakse alal kodanikuühiskonda, tagades keskkonna, kus aktiivseks kodanikuks olemist väärtustatakse.

Kodanikuhariduse vajalikkuse teadvustamine on tihedalt põimunud poliitilise ja ühiskondliku mõtte arenguga. Viimase sajandi ajaloosündmused Euroopas on korduvalt raputanud kodanikuhariduse alustalasid. Ristiusu kümnest käsust on jõutud inimõiguste ülddeklaratsioonini, tehes paljudes Euroopa riikides peatuse kommunismiehitaja moraalikodeksi juures.

Rahvusriigid on asendumas multikultuursete riikidega, eliidi juhitud ühiskonnad kaasavate ja demokraatlikega. Väärtused teisenevad ning väärtuskasvatust kui osa kasvusest ja haridusest koos nendega. Muutunud on arusaam sellest, kellel, mil viisil ja mis põhjustel on õigus oma arvamus välja öelda ja otsustesse sekkuda nii pere, kogukonna kui riigi tasandil. Ühiskonnaelus toimetulemiseks on teoreetilistest taustateadmistest olulisemaks muutunud praktilise tegutsemise oskused, mida kaasaegne kodanikuharidus eriliselt rõhutab ning arendab.

Üha sagedamini kasutatakse kodanikuhariduse paralleelmõistena demokraatiahariduse sõna. See on eesti keelde jõudnud ingliskeelse *Education for Democratic Citizenship* tõlkimisel – sõna-sõnalt oleks see demokraatliku kodanikuksõlemise haridus. Kodaniku- ja demokraatiaharidusega on tihedalt seotud mitmed viimasel kümnendil väärtustatud hariduse alaliigid/vaatenurgad, nt inimõigusi, säästva arengu ning sotsiaalse ettevõtluse põhimõtteid toetav haridus. Eraldi dimensiooniks on kujunenud Euroopa kodanikuks olemise (ingl k *European citizenship*) tähendus.

Kui klassikaline esindusdemokraatia andis kodanikule peamiselt hooajalisi tseremoniaalseid funktsioone – osaleda paraadidel, käia valimas –, siis nüüdisaegne vastutustundlik valitsemine paneb rõhu argitegevusele. Hea kodanik teab küll rahvushümni, aga lisaks sellele oskab ta oma asjade ajamiseks edukalt suhelda ametkondadega, kasutada targalt sotsiaalkindlustust, kontrollida oma lapsele antava hariduse kvaliteeti ja vabane da keskkonnateadlikult olmeprügist.

Enamik tänapäeva demokraatlikke ühiskondi sunnib kodanikku tegema valikuid pidevalt ja väga erinevates valdkondades. Koostöö ja jõustamine tugevdavad inimeste toimetulekut nii kohalikul kui riiklikul tasandil. Seega on nüüdisaegse kodanikuhariduse ülesandeks tõsta inimeste suutlikkust toimida väga erinevatel poliitika-areenidel.

Tänapäeva demokraatia käsitleb aktiivsete kodanikena ka üpris noori lapsi, tõmbamata piiri nende formaalharidusliku positsiooni järgi. Seega on põhiküsimus mitte selles, millal õpetada, vaid kuidas kohandada õpetust ealistele vajadustele ja valmidusele.

Traditsiooniline kogu kodanikuhariduse suunamine vaid suhteliselt kitsale vanusegrupile (15-18aastased) jätab valdava osa inimestest ilma kaasaegsest kodanikuharidusest, mis võimaldaks edukalt toime tulla 21. sajandi demokraatlikus ühiskonnas. Kaasaegne kodanikuharidus on mõeldud kõigile ja igapäevale, olenemata tema east, kodaniku staatusest või sotsiaalsest positsioonist.

Artiklis on kasutatud Avatud Eesti Fondi ja Siseministeeriumi rahastamisel ilmunud kogumiku „Ülevaade kodanikuhariduse hetkeseisust ja arengusuundadest“ (www.bapp.ee/kodanikuharidus/) materjale.

Sügis toob ohtralt tunnustust

26. novembri kodanikupäeva lähenemine on innustanud mitmeid riigiasutusi ja fonde välja andma aumärke ja raha, väärtustamaks heade kodanike tehtut.

15. novembriks ootab rahvastikuminiistri büroo kandidaate aasta kodaniku tiitlile. Selle tiitliga tunnustatakse inimesi, kes on läbi aegade aidanud kaasa Eesti riigi ülesehitamisele, toimimisele ja säilimisele. Mulluseks aasta kodanikuks sai EMSLi nõukogu esimees Lagle Parek (all foto).

Vabas vormis ettepanek, mis sisaldaks põhjendust, miks see inimene tiitlit väärisk, tuleb koos oma kontaktandmetega saata rahmin@riigikantselei.ee või tavapostiga Rahukohtu 1, 15161 Tallinn, märksõnaga „Aasta Kodanik 2008“.

Siseministeerium ootas 20. oktoobriks kandidaate kodanikupäeva aumärgile. Sellega peetakse meeles inimesi, kes on andnud märkimisväärse panuse kodanikuteadvuse väärtustamisel, Eesti Vabariigi kodanikukasvatuse edendamisel või kodanikupäeva korraldamisel.

Kodanikujulguse aumärke jagab (kandidaate võis esitada oktoobri alguseni) taas Justiitsministeerium, väärtustades sellega kodanike julgust sekkuda kuriteosituatsioonidesse ja abistada ohvreid.

Sihtasutusel Domus Dorpatensis kestab 1. novembrini konkurs 15 000 krooni suurusele kodanikustipendiumile, mis antakse kodanikualgatuse ja kohaliku elu edendamise eest. Kandidaadiks võib seada ka iseennast, aadressile dorpatensis@dorpatensis.ee või Raekoja plats 1/Ülikooli 7, 51003 Tartu tuleks saata avaldus, kandidaadi CV ja põhjendus koos soovitusetega.

Samuti annab Aadu Luukase Sihtasutus välja oma miljoni krooni suuruse missioonipremia ja Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus kuulutab välja aasta vabatahtlikud. Siin on kandidaatide esitamine lõppenud, põnevus säilib aga vastavalt novembri lõpu ja 7. detsembrini.

Alari Rammo

Kas see, kui noorest inimesest saab Eestis hea ja aktiivne kodanik, toimub tänu koolile, koolist sõltumata või lausa koolisüsteemi kiuste? **ERIC KATSKOWSKI** ja **URMO KÜBAR** võtsid vaadata, mida teevad koolid ja noorteorganisatsioonid selleks, et kasvatada peale uusi ühiskondlike muutuste eestvedajaid.

Heade kodanike kasvulava

Ma arvan, et igal inimesel tekib kasvõi mõnikord sõpradega õlut juues ja maailma asjadest rääkides mõte, et nüüd peaks küll midagi tegema hakkama,“ kõneleb Tallinna Uue Maailma Seltsi üks eestvedajatest Erko Valk Skype'i-vestluses ja tema selja taga on kuulda, kuidas seltsi rahvas koguneb arutama Uue Maailma festivali korraldamist. „Aga enamasti on tulemuseks ainult pohmell ja järgmisel hommikul jälle oma igapäevasele palgatööle minek, et laene tagasi maksta.“

Küllap on 29aastasel Erkol endalgi hulk mõtteid pelgalt õllelatau taha jäänud, terve rida aga samas teoks saanud. Keskkooli järel sõpradega asutatud Prus-

sakovi ühing (nimetatud Siberi mehe järgi, kes 19. sajandi lõpul oma kuuri all jalgratta leiutas, teadmata, et Euroopas oli see juba sadakond aastat varem tehtud) promos rattasõitu kui mõistlikku alternatiivi autostumisele.

Uue Maailma Selts astus siit veel samu edasi, rajades Tallinna südalinna rohelist ja elutervet keskkonda, kus naabrid omavahel suhtlevad, üksteisele kogukonnateenuseid pakuvad, festivale ja laatasid korraldavad ning oma aguli arengu üle otsustavad. Kes ei tahaks sellises kohas elada?

Kust niisugune sotsiaalne ettevõtlikkus tuleb? Paari aasta eest üleilmse vabähenduste liidu CIVICUS aastakogu-

nemisel küsiti ühes paneelis sama neljalt noorelt kodanikuliidrikt Kanadast, Argentiinast, Indiast ja Tšehhist. Kes nimetas vanemate, kes sõprade eeskujul, kes vabatahtliku töö aastat Aafrikas.

„Aga kool?“ küsis moderaator ning kõik neli raputasid pead – kool küll oluliselt mitte.

Poliitiline kirjaoskus

On's Eestis ehk olukord teine? Üheks kohaks, kus lapse huvi ja oskused ühiskonnas aktiivselt kaasa lüüa innustust võiksid saada, on ühiskonnaõpetuse tunnid, mis praegu enamikus koolides 4., 9. ja 12. klassi programmis.

Õpetatava sisusse pilku heites on aga

Kas korra aastas kirikus või mõne aasta tagant laulupeol käimine teeb kellestki kristlase või hea kodaniku? Vaid võimsatest tunnetest ei piisa.

Kristiina Hansen

Võimalus oskama hakata

Jaan Tõnissoni Instituudi kodanikuhariduse keskuse juhataja Sulev Valdmaa näeb probleemi selles, et ühiskonnaõpetus on ajale jalgu jäänud. Kui 1990ndate hakul oli demokraatia, turumajanduse ja õigusriigi õpetamine klassiruumis eraldi aina vajalik, siis nüüd saab laps neist kõigist kogemusi igapäevasest elust.

Nii leiab Valdmaa, et eraldi aine asemel peaks ühiskonnaõpetus olema hoopis põimitud kõikidesse teistesse tundidesse. „Võrreldes näiteks matemaatika, füüsika või ajaloo on ühiskonnaõpetuses tühine hulk surmkindlat teadmist, mis õpetamist vääriks,“ tõdeb ta. „Samas ei saa öelda, et matemaatikaõpetajal poleks mingit pistmist hea kodaniku vormimisega.“

Tõepoolest, milline kahju sünnib, kui noor inimene ei peaks peast teadma, et Riigikogus istub just 101 liiget ja neid valitakse sinna iga nelja aasta tagant? Kui valimised tulevad, kuuleb ta sellest ilmselt nagunii. Nõnda võiks klassiruumis rääkimise asemel pakkuda noortele hoopis võimalust omaalgatuseks ja vabatahtlikuks tööks, et läbi selle tekiks kogemused, mida tähendab meeskonnatöö, eri arvamustega arvestamine, teiste kaasa haaramine, oma tegevuste majandamine.

„Kui tahame, et laps nii teaks kui oskaks, tuleb talle anda võimalus oskama hakata,“ ütleb Valdmaa. „Koolipingis istudes ei pruugi ma aru saada, et mul näiteks puudub julgus minna kas või plakatit üles kleepima.“

Audentese ülikooli õppejõud Kaarel Haav kriitiline, leides veebruaris Õpetajate Lehes, et see piirdub vaid poliitilise kirjaoskusega.

„Tagajärg on, et aktiivsete kodanike asemel kasvatatakse, endale seda teadvustamata, riigitruid, seaduste ja võimudele kuulekaid kodanikke, kes ei saa aru oma kohast ja võimalustest sotsiaalsete gruppide ja institutsioonide süsteemis,“ kirjutab ta, nimetades seda autoritaarseks kodanikuhariduseks.

Septembri lõpus Tartu Ülikooli eetika keskuse konverentsil kõneldes on sama meelt ka professor Marju Lauristin, leides, et õppekavad ei pööra piisavalt tähelepanu käitumisoskustele demokraatias: kui-

das toimida nii, et teistele ei tehtaks seda, mida ei soovita, et endale tehtaks, kuidas jõuda kokkuleppele olukorras, kus eri inimeste õigused põrkuvad, kuidas õppida arutlema ja end väljendama, et sust aru saadaks.

Enne erakondi tuleb õppida erasfääri – seda, mida ja kuidas laps saab teha oma kodus, klassis ja koolis, ütleb Lauristin.

Riikliku eksamikeskuse peaspetsialist Mare Oja nõustub, et õppekava on praegu rohkem riigi- ja teadmiste keskne, mitte niivõrd ühiskonna- ning oskuste-, kogemuste- ja huvikeskne. Samas: „Teooria on oluline. Tark valimiskäitumine ei kujune, kui inimene ei saa aru valimissüsteemist,“ lisab ta.

Teooria sidumine praktikaga sõltub peamiselt õpetajast. Tartu Hugo Treffneri koolis ühiskonnaõpetust andev Aare Ristikivi loetleb, kuidas tema tundide juurde kuuluvad ajaleheartiklite analüüsid ning arutelud, kuidas õpilased ühiskonnas toimuvat mõjutada saavad – kuni selleni välja, et hariduspoliitika teema all kirjutatakse, mida nad muudaksid oma koolis. Tõsi, lisab ta, „ma pole just kindel, kas nende tulemusel ka päriselt midagi muutunud on, ja enamasti kipuvad ettepanekud ka üsna üldsõnalised olema.“

Igatahes on treffneristid organiseerinud oma koolis kasutatud patareide ja tühjade pudelite kogumise, kogunud aastapäevaballil annetusi lastehaiglale, läbi viinud korjanduse klassidesse laulupude ostmiseks ja muud. Ühiskonnaõpetuse tund aitab ehk neid kogemusi analüüsida, usub Ristikivi.

Vabaühendused kooli

Kindlasti pole olukord kõigis koolides sama hea. Mare Oja tõdeb, et tööga üle koormatud õpetajatel ei jätku aega tundidesse lisamaterjali ja külalisesinejaid otsida. Ta soovib, et kodanikuühendused võiksid ise omalt poolt koolidele abikäe ulatada: „Pideva kritiseerimise asemel võiks ju keegi ise siis midagi paremat välja pakkuda.“

Võtame sõnal sabast! Augustis kutsub EMSL laua taha neli noorteorganisatsiooni: Eesti Noorteühenduste Liit (ENL), ettevõtlikke tudengeid ühendav AIESEC, Eesti Skautide Ühing ning Tegusad Eesti Noored. Muidugi võiksite me, ühendused, koolidega rohkem koostööd teha, leiavad kõik.

Ning vale oleks väita, et praegu midagi sellist ei toimu. Tegusad Eesti Noored korraldavad Riigikogu, valitsuse ja kohalike volikogude simulatsioone, kus saab proovida nende institutsioonide toimimist. ENL tutvustab oma osalusmetroos erinevaid võimalusi, kuidas noored saavad kaasa rääkida oma kooli, kodukoha või riigi elu kujundamisel. Ideede loetelu, mida kümnete kaasa löönud koolide lapsed välja pakkusid, võtab osaluskooli kodulehel enda alla neli lehekülge.

Tunnid huvitavamaks

„Kooli ajal oli raske mõista, miks ma õpin ühiskonnaõpetust,“ meenutab Diana Tamm ENList. „Kui koolitunde ja kodanikuühenduste projekte ühendada, muutub see märgatavalt praktilisemaks.“

Eesti Väitlusselts on aga jõudnud lausa huvitunnini keskkooliõpilastele. Nii harjutavad soovijad väitlusõpetaja käe all pärsast koolitunde oma kõneosavust ja argumenteerimisoskust. Lisaks seltsile ja õpilastele on röömsad ka ajaloo-, ühiskonna- ja kirjandusõpetajad, kus lapsed õpitud kiiresti rakendada saavad.

Sellise koostöö levimise läbi võiks iga noor leida endale midagi sobivat, millega tegeleda koolis ja kooliväliselt. „See ongi heaks kodanikuks kasvamise tee,“ leiab pikalt Eesti Skautide Ühingu juhtinud Kristjan Pomm. „Ühelt poolt omandab noor edukalt nõ. koolihariduse, kuid selle kõrvalt tegeleb veel millegagi, mis teda köidab ja millega ta ühiskonna arengusse panustab.“

Flashmob ehk rahvasähvatus Rakveres sügisese noortekonverentsi raames.

Küllap tagaks tihedam koostöö koolidega ka pealekasvu kodanikuühendustele. Praegu on Eestis noorteühendustesse koondunud vaid iga kümnes noor, samas kui Põhjamaades ligi 60%. Veel tõsisem on aga Tallinna Ülikooli 2006. aasta uuringus ilmnunud fakt, et noorte kaasatus kodanikuühendustesse pole sajandi algu-

Demokraadiks ebademokraatlikus keskkonnas?

Uuringud näitavad, et suurem osa Eestis töötavatest inimestest on pessimistlikud, kui neilt küsida, kas nendega arvestatakse töö juures võrdväärsetena ja kas nad suudavad mõjutada töökohas toimuvat.

Kui aga kodus, koolis ja tööl üha taastoodetakse patriarhaalseid väärtusi – „nagu „ülemus“ ütleb, nii on!“ –, pole usutav, et inimene ka valimispäeval suureks demokraadiks ümber kasvaks, tõdes professor Marju Lauristin Tartu Ülikooli eetikakeskuse väärtuskonverentsil septembri lõpus.

Seda enam, et ka valimiskampaniad kalduvad valijasse suhtuma kui tarbijasse, ke-

da kõikvõimalike vidinate ja meelitustega ära osta.

Nii kujundavad igapäevased praktikad Eestis mitte demokraatlikku kodanikku, kõrgeima võimu vastutustundlikku kandjat, vaid pigem riigi alamat, tarbijat või siis hoopis väikest türanni, kes kasutab oma jõudu seal, kus tema ülemuslikul positsioonil: oma peeres, koolis või tööl alluvate suhtes.

Nõnda on kodanikuharidus tegelikult meie kõigi kätes. „Kodanikuks tuleb kasvada,“ ütleb Lauristin. „Mingi aeg on kodanik õige pisike. Ja õige pisikesed tajuvad väga teravalt, kuidas ühiskond käitub nõrgematega.“

Kristiina Hansen

sest peale kasvanud.

Märkimisväärseks erandiks on uuringu põhjal vaid erakondade noortekogudesse kuuluvate põhikooli lõpetajate hulk, mis küündib juba 10 protsendini.

Nende kogenumad liikmed on toimuva suhtes kahetiselt meelestatud. „Ühelt poolt on Keskerakonna noortekogus osalemine andnud mulle arusaamise, kuidas ühiskondlikud protsessid toimuvad, kuid mind häirib nii noortekogus kui erakonnas suhtumine, et meie rada on kõige õigem ja kõik teised on valel teel,“ ütleb Keskerakonna noortekogu juhatusse kuulunud, praegune lihtliige Johannes Merilai. „Vanemad poliitikud esitavad seda hoiakut kui loomulikku poliitika tegemise viisi ning seetõttu ei sea paljud seda ka kahtluse alla.“

Närb pealekasv

Ka tundmatuks jääda soovinud neiu Reformierakonna noortekogust sõnab, et kogunud poliitikute loengud on huvitavad ning erakonna kõõgipoole nägemine aitab asju paremini mõista, kuid lisab, et osa liikmeid ei saa erakonna mõttelaadist midagi aru ning käivad üksnes pidudel ja

suvepäevadel.

Pole ka ime, kui näiteks noortemessil Teeviit meelitavad erakonnad noori enda ridadesse just eelkõige pidude lubamise ja nänni jagamisega – siin on sulle kondoom, astu parteisse!

Nii võiks parema demokraatiakogemuse anda ehk õpilasesindused, kus koolinoored korraldavad oma algatusel ja vastutusel üritusi ning peavad ka mõtlema, kuidas suhelda oma kaaslaste, kooli juhtkonna ja õpetajatega, et soovitud saavutada. „Kui ma vaatan meie viimaste aastate tegijate peale, võin öelda, et peaaegu kõigist on kasvanud aktiivsed ühiskonna liikmed,“ ütleb Eesti Õpilasesinduste Liidu juhatuse esimees Deivi Sarapson.

Veelgi enam – noored ei õpi ainult koos töötama ja otsustama, vaid paljudele on õpilasesindused esimeseks kandideerimise ja valimiskogemuseks. See aitab mõista nii seda, kuiss valimised toimuvad, kui tunda, et sinu häälel on kaalu, märgib Deivi.

Soovi hakata ise otsuseid tegema ja nende eest vastutama ei saagi eeldada, kui noori koolis ei usaldata. Õpetajad ja koolid, kes on läinud seda teed, et anda mõne suure ürituse läbiviimine täielikult õpi-

laste kätte, pole üldjuhul kahetsema pidanud.

Näiteks Tallinna Rocca al Mare koolis peavad keskkooliõpilased tegema projekti, mida esitatakse hiljem umbes 500 külalisele. Ürituse ettevalmistamine kestab mitu kuud, eelarve ulatub kümnetesse tuhandetesse kroonidesse ning kaasatud on kõik abiturientid. Kursust juhendav õpetaja Meedi Neeme on veendunud, et õpilaste usaldamine on õige, isegi kui nad vahel vigu teevad – nendest ju õpitaksegi.

Laps õpib vanemait

Kuid ärgem vaadake nõudlikult üksnes koolide, huviringide ja noorteor-ganisatsioonide poole! „Inimene saab kasvamiseks juured ikkagi kodust, kus kujunevad väärtushinnangud ja arusaamine, kuidas asju tehakse,“ rõhutab Kristjan Pomm.

Muu kõrval õpib laps vanemate käitumisest seda, kuidas otsuseid tehakse ja erimeelsusi lahendatakse. Kas näiteks perega ühiselt midagi ette võttes otsustatakse koos ja arvestatakse kõigi soove ja ootusi, või maksab kellegi sõna teistest rohkem?

Peaminister Andrus Ansip annab projekti "Tagasi kooli" raames Tamme gümnaasiumis ühiskonnaõpetuse tundi.

vastu. „Samas ega mind eriti huvitanud, mis Rakverest väljaspool toimub,“ tõdeb ta, öeldes, et tegelikult aktiivne elu algas siiski Tallinnasse ülikooli tulles.

Nii ta siis seisis ühel talvisel hommikul vana ühiselamu katkisest aknast täis tuisanud duširuumis ja vaagis, kas sõjaväekarastusega mees peaks end hangest nurgas segada laskma. Sel tunnil sai asi lahendatud korrus allpool asuvat tütarlaste duširuumi jagades (keegi ju ei väida, et kodanikuinitsiatiivil ootamatuid meeldivaid kaasnähte poleks!), seejärel madratsi toppimisega aknaaugu ette – ning siis kampaania „Ühikad korda!“ algatamisega.

Igäühes on anded

Selleks, et inimene võtaks vastutuse, peab tal olema usk iseendasse ning soov oma teadmisi, oskusi ja kogemusi ühiskonna heaks kasutada. Selleks omakorda on vaja tegelda sellega, et igäühes need anded avastada, mida ta teistega jagada saaks.

Noorte kodanikukultuuri uuringu järgi usub 80% õpilasi, et ühiselt tegutsedes saab asju paremaks muuta. Isiklik seksimine leiab aga õpilaste seas märgatavalt vähem valmisolekut. Nii on heade kodanike kasvulava võtmeküsimuseks, kuidas muuta positiivne suhtumine koos teemisse praktiliseks edukogemuseks.

Kui väärtused ja hoiakud aktiivsust soovivad ning esimesed kogemused saadud, võib suurema mõjuga tegevuste käivitajaks olla juba mis tahes. Kas või katkine aken.

Just nagu praegusel Eesti Üliõpilaskon-

dade Liidu juhatuse esimehel Joonas Pärsonil. Rakvere poisina oli ta kooli ajal ära proovinud kõik jalgpallist maleni ja väitlusest märluringini ning vedanud eest võitlust koolivormi sisseseadmise plaani

Eero Noorkõiv

Mida nad siis tänapäeval koolis ka õpivad?

Plaanid ühiskonnaõpetuse riiklike õppekavade värskendamisest on käinud vähemalt kaheksa aastat, kuid seni pole erinevatest tööversioonidest kaugemale jõutud. Sel aastal on õppekavade arendamise protsess taas käivitatud – milleni jõutakse, näitab aeg.

Küll aga jõustus tänava koolieelse lasteasutuse õppekava, mis alustab kodanikuks kasvatamist teema „Mina ja keskkond“ raames. Koolimineku ajaks peaksid lapsed selle kohaselt saama ülevaate neid ümbritsevast keskkonnast ja hakkama mõistma oma rolli ühiskonnas.

Põhikooli 4.-6. klassi ühiskonnaõpetus uurib, kellest koosneb ühiskond, mis on demokraatia (sealhulgas ühisotsustamine, konsensus, kodanikualgatus ja organisatsioonid), millised on inimeste tegutsemise peamised

ressursid. Kõneldakse seadustest ja teabest.

7.-9. klassi ühiskonnaõpetus keskendub Eesti Vabariigi toimimise tundmaõppimisele. Eraldi alateemaks on kodanikuühiskond, kus eeldatakse kõnelemist kodanikukultuurist, -algatusest ja -ühendustest, kogukonnadest, naabrivalvest ja kriisiolukordades käitumisest. Põhikooli lõpetajast eeldatakse, et ta tunneb ühiskonnaelu põhivaldkondi, inim- ja kodanikuõigusi, oskab seaduslike vahenditega kaitsta enda ja teiste õigusi ning huve, suhelda riigi- ja kohalike asutustega, vormistada selleks vajalikke dokumente ning hinnata oma võimalusi ja võimet ühiskonnaelus osaleda.

Gümnaasiumiosas keskendutakse valdavalt teoreetilistele küsimustele: nüüdisühiskond ja võim (sh. kodanikuühiskond), valitsemise vormid ja poliitilised ideoloogiad,

majandussüsteemid, indiviidi roll ühiskonnas, maailma mitmekesisus ja globaalprobleemid ning rahvusvaheline suhtlemine.

Kodanikuhariduse spetsialist Mare Räis tõdeb, et õppekava eesmärkide tegelikust rakendamisest rääkida ei saa. Nagu näitavad uuringud, ei tunne suur osa meie noori oma põhiõigusi, ja kui neid ka teatakse, siis nende realiseerimiseni enamasti ei jõuta.

Ühiskonnaõpetuse riigieksam valis tänavu üle poole lõpetajatest – Mare Oja hinnangul ei maksa sellest küll niivõrd järeldada õpilaste suurt ühiskonnahuvi, kui soovi valida küllaltki lihtne eksam. Keskmiseks hindaks oli 63,8 punkti sajast, üle 90 punkti sai vaid iga sajast eksamitegija.

Kasutatud kogumiku „Ülevaade kodanikuhariduse hetkeseisust ja arengusuundadest“ materjale, vt. www.bapp.ee/kodanikuharidus

Kuidas kodanikuharidusega edasi minna?

Hea Kodaniku ilmumise ajal on lõpusirgel valitsuse kodanikualgatuse toetamise järgmise aasta arengukava (KATA) koostamine. Kodanikuhariduse edendamiseks on politoloog ning koolides enim kasutatava ühiskonnaõpetuse õpiku autor **ANU TOOTS** välja pakkunud rea soovitusi.

Kohtandades kaasaegse ühiskonna jooni ja arengutrende Eesti tegelikusele, tuleks kodanikuhariduspoliitika kujundamisel lähtuda kolmest põhimõttest.

Esiteks, kodanikuharidus olgu mõeldud kõigile ja igapäevane, olenemata tema east, kodaniku staatusest või sotsiaalsest positsioonist.

Teiseks, demokraatia ei ole ainult akadeemiline teooria, vaid ka igapäevane elustiil, mis peaks kajastuma iga organisatsiooni ja asutuse töös.

Kolmandaks, demokraatiaharidust ei saa kavandada ja teostada üks sektor, ametkond või huvigrupp. Selleks tuleb rakendada moodsa riigivalitsemise hea tava, kus riik juhib ja koordineerib mitmete erinevate toimijate aktiivsust.

Need põhimõtted kujundavad aluse konkreetsetele ettepanekutele kolmes võtmevaldkonnas.

Haridus- ja koolituspoliitikas

- Laiendada kodanikuharidust kõikidele haridustasemetele ja koolitusvormidele, kujundades pakutavat koolitust õppijate taset ja huvisid/vajadusi silmas pidades.
- Rakendada demokraatia printsiipe koolide, asutuste ja ettevõtete elukorralduses. Erilist tähelepanu pöörata sellele, et demokraatlik elukorraldus saaks normiks kõikides haridusasutustes, tase- olenemata.
- Käivitada praktilised demokraatiakoolituse programmid asutuste juhtkonnale,

administratsioonile ja lihtliikmetele.

- Teha jõupingutusi selleks, et iga õppekava või koolitusprogramm sisaldaks kodanikukompetentsuse arendamist vastavalt õppijate huvidele ja vajadustele. Suurendada tööturukoolituste ja kutsealaste täienduskoolituste sotsiaalset sisu.
- Muuta õpetajate koolitus riiklikult reguleeritavaks tegevuseks, sh tagada strateegiliselt planeeritud täienduskoolitustellimus, koolituse kvaliteet ja usaldusväärne ülevaade koolitusturul toimuvast.
- Suurendada oluliselt õppekavavälise tegevuste osa ja tähtsust kodanikuhariduses, väärtustades nii õpetajate-mentorite kui ka õppurite sellealast aktiivsust. Niisugune muutus eeldab ühtlasi nn teoreetilise õppe osakaalu vähendamist, kuna õpetajate ja õpilaste summaarne töömaht ei tohiks suurened.

Sotsiaalse sidususe poliitikas

- Kujundada spetsiaalseid koolitusi nendele, kellel on risk sattuda tõrjutusse oma vähese suutlikkuse tõttu suhelda avaliku sektoriga (nt vanemaalised, riigikeelt mittevaldavad, äärealade madala haridustasemega inimesed).
- Jälgida, et õppekavavälisesse tegevusse oleks kaasatud ka nõrgema sotsiaalse ja majandusliku kapitaliga perede lapsed.
- Pöörata tähelepanu noorte kaasamisele kohalikkude ellu, luues selleks erinevaid organisatsioonilise ja avatud osaluse vorme. Seejuures on oluline noorte

osaluskogude arendamine kohalikul ja maakondlikul tasandil ning nende kaasamine otsuste tegemisse.

Kodanikuhariduse juhtimises

- Ametkondliku eraldatuse ületamiseks luua demokraatiahariduse agentuur, mis täidaks kahte juhtimise jätkusuutlikkust kindlustavat funktsiooni. Esiteks oleks ta nõu- koduks demokraatiahariduse nõukojale, mis vastutaks valdkonna planeerimise ja koordineerimise eest ning korraldaks regulaarset seiret. Nõukotta peaksid kuuluma ühiskonnateadlased, haridustöötajad, kohaliku omavalitsuse, meedia, äri- ja kolmanda sektori esindajad. Teiseks peaks agentuuril olema ka täidesaatev üksus pideva eelarve ja alalise ametnikkonnaga.
- Teadmispõhiste otsustamise edendamiseks koordineerida senisest paremini valdkonnas tehtud ja tehtavaid uurimusi, õhutada koostööd uurimisasutuste vahel ning uurimisasutuste ja poliitikakujundajate vahel. Demokraatiahariduse agentuur võiks olla üle-eestilise uuringuraportite digitaalse depositooriumi haldajaks.
- Seadustada noorte kaasamise kohustus neid puudutavate otsuste tegemisel nii riigi kui ka kohaliku omavalitsuse tasandil. Sealjuures siduda noorte kaasamine kohaliku tasandi otsustusprotsessi noorsootöö rahastamisega omavalitsustes.

Jälgi ja osale KATA koostamises www.ngo.ee/kata ning osalen.blogspot.com.

Ülikool – demokraatia tempel?

EMSLi nõukogu liige ja endine tudengiaktivist **EIMAR VELDRE** on veendunud, et ülikoolid peavad toimima ise demokraatlikult ja aitama kaasa aktiivseks kodanikuks kujunemisel, ka teaduse rakendamise kaudu. **MARTIN SAAR** Tegusatest Eesti Noortest meenutab samuti mööda Taaralinna tänavaid kõndides ikka ja jälle Kalju Lutsu, kes pooleteise aasta eest veendunult Õpetajate Lehes kirjutas, et ülikool pole pelgalt osa riigist, vaid peab riiki looma. Kummagi meelest pole selline mõte veel juhtivaks saanud ja Martin leiab lausa, et ülikooli mõju noorele tervikuna ongi vähenemas, demokraatiast saab seal pigem ebameeldivaid kogemusi ja eneseväljenduse võimalusi on ju teisigi kui üliõpilasesindustes kaasa löömine.

Ajalooliselt on tudengeid ja teadlasi peetud ühiskonnas edasiviivaks jõuks, ühed sotsiaalsete, teised tehnoloogiliste muudatuste esilekutsujate-na; Soomes lausa kodanikühiskonna tekkealuseks.

Milline on ülikooli roll ühiskonnas ja teiselt poolt – mis on ülikooli ühiskondlik roll? Need kaks lähenemist lahknevad ja selle põhjal ilmneb ka teinekord eriarvamusi, mis äärmustena väljenduvad näiteks nn punaprofessorite retoorikas või üliõpilaskonna vasakpoolseteks tembeldamises, ning ka dilemmas, kas ülikool täidab riiklikku koolitustellimust spetsialistide ettevalmistamisel või on targaks inimeseks kujunemise keskkond?

Ülikool ja ühiskond – kes keda?

Juba esimesed ülikoolid nägid suure väljakutsena metsikust õppivast noorsoost moraalsete ja ratsionaalsete kodanike kujundamist. Selle märgiks on kas või rituaalne kõrgkooli liikmeks võtmine ehk rebaste ristimine (ld. *depositio* – paikapanemine), kus filosoofiateaduskonna dekaani eestvedamisel eemaldatakse kostümeeritud uudestudengitel sarved ja muu ebainimlik.

Ka tänapäeval on ülikooli ülesandeks valmistada tudengeid ette eluks. Kuidas ta aga sellega toime tuleb? Esmapilgul võiks öelda, et sellist massi (ca 68 000 inimest) ei ole kerge mõjutada ning ülikoolid too-

Tapio Schrey

Hea kodanik peaks suutma osalusega kujundada end ümbritsevat elukeskkonda hoolivaks, edukaks, õnnelikuks. On ju üsnagi selge, et iga inimese tegevus (või tegevusetus) jätab jälje. Võtkem siis hetkeks põgusa vaatluse alla nii esindus- kui osalusdemokraatia ja seda ülikoolis tervikuna, mitte vaid sotsiaalteaduskondades.

Kui üldiselt kurdetakse eestlaste madala valimisaktiivsuse üle, siis üliõpilasi iseloomustab sarnane tendents: üldine osavõtt üliõpilasesindustes valimisest on jätkuvalt madal. Ideaalis võiks kujutada ülikoolis toimuvaid valimisi ja nendel osalemist kandidaadi või valijana kui harjutust enne kohaliku omavalitsuse või Riigikogu valimist. Ja mitte ainult kui harjutust, vaid ka innustumist sellest, kuidas teadlikult valitud esindaja kaudu kujundada tegelikkust.

davad pigem keskpärasust. Tudengite ja õppejõudude vähene kontakt, täiskohaga tööl käivad tudengid ning mujalt palgalisa otsivad õppejõud – millisest demokraatiakasvatusest saame siin rääkida?!

Samuti on küsimus valitsuse ootustest ülikoolidele. Kui riikliku koolitustellimusega rõhutatakse pidevalt, et ülikoolid peavad tootma uusi tippspetsialiste, siis kuhu jääb mõtlej ja ühiskondlikult aktiivne inimene? Majanduslikult on tegemist tööjõu kvalifitseerimisega, humanistlikust vaatenurgast aga isiku vaimse arengu toetamisega. Kahe haridusparadigma võitlus leiab oma väljundi ka demokraatliku ühiskonna kodanikuks kujunemisel.

Ent siiski lõpetab igal aastal tuhandeid tudengeid kõrgkooli, asudes vastu võtma suuri väljakutseid tööalases, perekondlikus ja ühiskondlikus plaanis. Tudengi ettevalmistus oleneb suuresti kõrgkooli juhtide ja üliõpilaskonna eestvedajate kujundatud vaimsest keskkonnast.

Ülikooli organisatsioonikultuur

Ülikoolil on autonoomia, mis vabastab ta valitsuse ja erakonnapoliitika mõjudest, samas pannes kohustuse toimida demokraatliku organisatsioonina, mis põhineb liikmeskonna (tudengite ja töötajate) poolt moodustatud nõukogul ja rektoradil. Sellel ilusal põhimõttel on aga rakedusi sama palju kui Eestis ülikoole.

Tõsi, enamik noori on ülikooli astudes juba piisavalt vanad, et kohe ühiskonnale sukelduda ja seepärast see võimalus neid ei paelugi. Ja eks teatud määral ole taustüsteemidki sarnased: üliõpilasesinduste valimised on politiseeritud, parteid kiidavad noortekogusid eduka esinemise eest, tavakodanikul või -üliõpilasel puudub aga sageli siiras usk positiivsesse muutusesse.

Nii võib positiivsest harjutusest kujuneda esimene pettumus esindusdemokraatias. On tõenäoline avastada, et sümpaatne kandidaat osutub tegevusetuks või otsustab esineda mõtteavaldustega, et üliõpilaste prioriteetidid on söökla ja vähem õppimist. Seegi on omamoodi kogemus.

Nõnda jääb üle panustada osalusdemokraatiale. Et võimalusi olla kaasatud on palju, siis peatugem põgusalt just kodanikuühendustel. Üldiselt näib, et ülikoo-

2007. aastal võttis näiteks Euroülikooli rektoraat üliõpilasesinduselt ära ruumi ja nende dokumendid. 2005. aastal valitud üliõpilasesindus oli rektoraadiga heades suhetes, kuid seda üliõpilaste huvide ja õiguste kahjuks. Aasta hiljem kutsusid üliõpilased esinduse liikmed tagasi ja valisid uued, kes oli aga rektoraadi suhtes kriitiline, mis kasvas isikute vaheliseks konfliktiks. Esindus kaotas oma võimekuse ning põhikirjaga ettenähtud korralisi valimisi ei toimunud.

Kahjuks peegeldusid rektori arusaamas seisukohad, mis ei toeta iseseisvat ja tegusat esindust. Sellises keskkonnas tudengeid julgustada on raske ja aktiivselt kodanikukäitumist ei kujune. Ülikoolis saadud demokraatiakogemus (või selle kesisus) saavad mõjutama inimese edasiotsuseid ja käitumist kodanikuna.

Juba 1930. aastatel väljendas Tartu Ülikooli üliõpilaskonna toonane esimees ja kuuls poliitiku poeg Ilmar Tõnisson üliõpilaskonna kui kõiki tudengeid koondava ühenduse sotsiaalpedagoogilist eesmärki. Ülikooli juhtkonnast sõltumatu, ent vastutust, solidaarsust ja demokraatiat väärtustav üliõpilasesindus pidi looma eeldused kujundamiseks igast tudengist täisväärtuslik ühiskonna liige.

Just tudengid ja nende organisatsioonid olid ja on tootmas ühiskonnale uusi eestvedajaid.

EIMAR VELDRE

li mõju noorele on tervikuna vähenemas, kuivõrd auditoorne õppetöö ning vahetu kokkupuude akadeemilisuse ja loodetavasti eeskujulikust kodanikust õppejõuga on minimeerumas. Palju noori töötab õpingute kõrvalt ning erialade ja kursuste „ühe pere tunne“ ei ole just liiga oluline, et ühes midagi kodanikuna korda saata. Pole hiljuti ka korporatsioonide vägitugudest ning positiivse muutuse loomisest kuulnud, aga võib-olla puudub ühiskonnas selle järele siis eriline vajadus.

Et ülikool arengukeskkonnana ei motiveeri noort kodanikuühendustesse kuuluma, sest kohustuslike ainepunktide sekka seda määratud pole, jääb üle loota, et ülikool seda vähemalt ei takista. Siinjuhul lasub aga vastutus pelgalt õppejõu õlgadel. Minul on olnud piisavalt õnne ning osalemine Euroopa Noorteparlamendi ettevõtmistes ning noorte ühiskonnateadlikkust

edendavates tegevustes olulisi takistusi kohanud pole. Aga tõenäoliselt on põhjus ka selles, et inglise filoloogia lektoritel on südamelähedasem arvestada puudumisi, mis tingitud viibimisest inglisekeelses keskkonnas.

Pärast sellist mõtisklust võiks ju küsida, kas ülikoolil (ja eriti rahvusülikoolil!) lasub kohustus toetada noore kujunemist kodanikuks. On selge, et praegu võetud sihi juurde see kohustus ei kuulu. Aga ma ei kurdaks: ülikoole, mis ei suuda teaduskeskustena riiki kummitavate probleemide põhjuste operatiivsele likvideerimisele kaasa aidata ning mis ei oma ühiskonna ees ja sees kirkast ja teadvustatud missiooni luua üldist hüve, ei tohi painata. Pealegi on eneseväljenduse võimalusi teisiigi.

MARTIN SAAR

Alari Raimmo

Meie, Rahvas

Hea kodanik ei pea end tähtsusetuks inimeseks, arvates, et temast nagunii midagi ei sõltu. Oskus ühiskonnas kaasa rääkida on osa kodanikuharidusest. Palusime kolmel tänavu silma paistnud kodanikuliikumise eestvedajal jagada kogemusi ja soovitusi, kuidas tulemuslikult poliitikat kujundada.

Ühendus Isade Eest ning perekonnaseadus

Ühenduse eesmärgiks on kaitsta isade õiguseid oma laste kasvatamisel pärast seda, kui kooselu teise vanemaga on lõppenud. Nagu teada, on sel juhul õigussüsteemil üldiselt tavaks määrata pikema jututa emale laps ja isale elatise maksmine. See tugineb suuresti pseudoteaduslikele faktidele – mis kahjuks muutunud käibetõeks – nagu oleks laps rohkem ema kui isa „oma“ või nagu oskaks ainult ema last tõeliselt kasvatada.

Probleemide ring, millega ühendus tegeleb, on lai, ning uue perekonnaseaduse ettevalmistamises osalemine on üks võimalus olukorda muuta. Meie neljaliikmeline aktiiv leidis eelnõust hulga sätteid ja lünki, mis olid vastuolus isade huvidega. Kõrvutasime seda ka kehtiva seaduse ja teiste Euroopa riikide, eriti Soome pereõigusega. Tulemuseks sündis rida ettepanekuid, kõik esialgu vaid mõtte tasandil.

Toompeale aga teadupärast ainult mõtte tasandil ideega minna ei tasu. Mõte nõudis konkreetset vormi. Siin kohtasime esimest takistust. Ettepanekuid kokku võtta püüdes avastasime, et Eestis on pea võimatu leida juristi, kes oskaks või soo-

viks meile eelnõud ja selle parandamise võimalusi pädevalt kommenteerida. Meist neljast ei ületanud kellegi teadmised juura alal Eesti keskmist. Sellest saime üle nii, et viisime end eneseharimise korras kiiresti kursi juriidilise mõtlemise ja leksika algtolededega. Hakkasime ise juristideks.

Üks kohtumine ei muuda

Riigikogu õiguskomisjoni liige Erik Salumäe võttis meid samuti lahkelt vastu, korraldades ümarlaua ühenduse ja eelnõu koostajate vahel. Olime oma ettepanekud eelnevalt saatnud ja nii saime alustada kindlatest teemadest. Põhendasime neid, illustreerisime elust võetud drastiliste näidetega ning eelnõu koostajad kommenteerisid neid oma seisukohast.

Ühe kohtumisega ei muuda sellises asjas midagi. Meie viis ja pool lehekülge ettepanekuid võeti kaasa ja mõni nädal hiljem saadeti eelnõu uus mustand, kus mõned neist olid koha leidnud. Suurem osa muidugi mitte, seejuures just olulisemad. Pärast hetkelist rahulolu esimese edu üle konkretiseerisime ülejäänud soo-

vid kümmekonnaks veel selgemaks ettepanekuks ja avaldasime soovi uueks kohtumiseks – mida jälle lahkelt võimaldati.

Teisel kohtumisel enam eelnõu koostajaid ei osalenud, see-eest oli kohal ajakirjandus. Toimus põhjalik ja tuline, kuid konstruktiivne arutelu meie uue parandustepaketi üle. Mõnest ettepanekust tuli taas loobuda, kuid nii mõnigi sai heakskiidu. Riigikogu suvepuhkusele minnes oli esialgu veel suuline kokkulepe mitme olulise punkti osas saavutatud ja ühendus võis tegusale kevadele rahumeeli tagasi vaadata.

Sügisel eelnõu parandamine isade ühenduse poolt jätkub, sest ebakohti veel leidub. Muidugi, ühel hetkel tuleb eelnõu rahule jätta ja seaduseks teha. Kui sisse jäävad seni kokku lepitud parandused, saab see isade jaoks praegu kehtivast seadusest parem. Kui anda veel paar lihvi, on tulemus lausa täitsa hea. Kindel ka see, et kõike ei saagi seadusesse kirjutada, selleks on alama astme dokumendid. Ja kui seadus väljas, jätkab isade ühendus eesmärkide saavutamist teiste õigusloome pakutavate võimaluste kaudu.

JAAK URMET, www.isad.ee

Isade Eest soovitusel poliitikas osalemiseks kodanikuühendustele

1. Kõrge sihiseade: vallavalitsusse, maavanema jutule, ministeeriumisse, Riigikokku... Kui see ei aita, siis kas või Euroopa Parlamenti.
2. Usaldusväärsus ja konstruktiivsus foon, austus vastaspoole vastu. Tigidust välja paisata ei maksa.
3. Ära alahinda ajakirjandust. Kui oled seal, oled olemas – nähtud, kuulnud, kuulda võetud.
4. Tuttavad. Eesti on väike, alati on keegi, kes võib abiks olla eesmärgi saavutamisel.
5. Konkreetne, selge, täpne. Vehkima tasub hakata alles paberiga, millel kõik selgelt kirjas – nii probleemid kui ka võimalikud lahendused. Mõistlik on jätta ministrile võimalikult vähe tööd, ta tööpõld on niigi suur ja lai.
6. Järelejätmatus. Esimese korraga ei sünni midagi, tulemusi annab – kui annab – ainult pidev aktiivsus. Liigset tagasihoidlikkust tasub vaigistada teadmise, et „nad“ on ju sinu valitud ja sina maksad „neile“ palka!

„Ei Politseiriigile!“ ning nn. Pihli pakett

Kui kõnelesin oma Itaalia kodanikuaktivistidest sõpradele, et meie Siseministerium võttis aasta hakul plaanitud sisejulgeoleku seaduste muutuste vastu protestinud liikumisega „Ei Politseiriigile!“ kontakti kaks päeva enne meie korraldatud meeleavaldust, et probleemid läbi rääkida, ning et kaks kuud pärast liikumise loomist olime kohtunud pea kõigi parlamendierakondadega ja mitte ainult oma ettepanekud koos põhjendustega esitanud, vaid saavutanud ka konkreetseid kokkulepped ja küsimused „kas te sellise versiooniga oleksite nõus“ või „kas teil on veel mõtteid, mida me võiksite teha“, siis need itaallased, pärit palju pikema kodanikuaktiivsuse traditsiooniga riigist, ei uskunud oma kõrvu. „Mitte iial, iial ei oleks see meil võimalik,“ kinnitasid nad.

Eestis aga on. Eestis on võimalik kirjutada Riigikogu liikmele ja eeldada, et ta tegelikult loebki oma e-posti. Kui Eesti liikumises on vähemalt viis inimest, siis võib eeldada, et mõnel neist on mobiilne mõne poliitiku number, kellele saab helistada ja kohtumise kokku leppida (või vähemalt mõni tuttav, kes saab selle han-

kida). Peamiselt peab olema endal soovi ning läbimõeldud argumentid. Eesti on väike ning internetistatud ja see on meie eelis, mida me saame oma demokraatia arendamiseks ära kasutada.

Pärast edukaid samme seadusandluse muudatuses – saavutasime ligi 90% meie ettepanekute sissevõtmise – ei usu ma kedagi, kes ütleb, et Eestis ei ole kodanikud piisavalt haaratud. Me oleme haaratud täpselt niivõrd, kui palju me ise tahame haaratud olla.

Informeeritud valik

Piisava hulga huvitatud inimeste olemasolul on võimalik veebist ja raamatukogust hankida piisavalt infot mistahes probleemi kohta, piisavalt, et teha informeeritud valikuid. Meie liikumise ettepanekuid ja põhjendusi täiendasid nii 16aastane kooliõpilane kui ka 50aastane füüsikaõppejõud, kasutades oma varasemaid teadmisi, infot, raamatuid, Interneti, kõike.

Seega, minu soovitus kõigile, kes soovivad mingit muudatust oma ümbruskonnas: leia kaaslasid, siis kirjuta oma mõttest

veebis, ajakirjanduses, kui võimalik, pöördu televisiooni poole, selle jaoks on kõige tõhusam viis massimeeleavaldus (Eesti tingimustes on ka 100 inimest juba piisav mass).

Seejärel, olles algatanud avaliku arutelu, pöördu parlamendifraktsioonide poole ja palu kohtumist. Soovitav on kaasa saata kirjalikke materjale probleemi kohta ja selgelt formuleeritud ettepanekud. Kaasa saadetak materjal võiks piirduda 10 lehekülje kiiresti loetava tekstiga, millele võib lisada suvalise hulga täpsemaid materjale.

Loogilise esituse ja valmisolekuga arutlemiseks saavutasime sellegi, et üks Riigikogu liikmetest – jätkem nimi ja erakond nimetamata – pöördus hiljem eraviisiliselt meie poole, surus kätt ja ütles: „Niisuguste inimeste pärast ma usungi Eestisse“. Seega: on võimalik esindajatele meelde tuletada, et nemad on lõppeks vaid esindajad, inimesed, kes rahva tahet praktiliselt peavad ellu viima. Meil, rahval, peab olema aga tahe ning julgus, soov ja loogilisus seda väljendada.

„Päästkem Eesti Metsad“, RMK reform ja metsaseadus

„Kui inimesi kaasata, ei suuda me efektiivselt juhtida“ – just sellise loogika vastu loodi märtsis kodaniku liikumine „Päästkem Eesti Metsad“, mis kolme tegutsemiskuuga koondas enda ümber rohkem kui 1300 inimest üle Eesti. Olime koos keskkonnanäidendustega vastu RMK reformile, mis vähendab metskondade arvu 63-lt 17-le, ning Keskkonnaministeeriumi soovile muuta metsaseadust, mis vähendab piiranguid metsa raiumisele ning seadnuks ohtu taime- ja loomaliike.

Peamiseks põhjuseks liikumise loomiseks oli, et need plaanid tehti metsamehi, loodusteadlasi ja teisi eksperte kaasamata ning avalikkust piisavalt teavitamata. Nii oli meie nõudmiseks analüüside koostamine enne otsustamist ning avatud arutelu.

Meie sooviks ei olnud ise läbirääkimistalaua taha jõuda – metsandus on keeruline asi, seaduse sisuliseks aruteluks poleks meil kompetentsi jätkunud –, küll aga saavutasime oma kriitikaga selle, et ministeerium kutsus läbi rääkima rahulikud keskkonnanäendid, meie partnerid, keda sinnamaani polnud kuulda võetud.

Jõulise tegutsemise tõttu pidime olema valmis ka vastulöökideks, sest riigil on vahendeid ja võimalusi huvigrupist enam. Olulisim kaitse oli tegutsemine avalikult. Koondasime kodulehele kogu info, kirjavahetused ja tegevuste kronoloogia.

Siiski nõrgendati meid kahel moel. Esiteks võimendades üksikuid meie soovet, näitamaks meid vähem tõsiseltvõetavana. Kui väitsime, et plaanitavad muutused võimaldavad rohkem metsa raiuda, esitas ministeerium seda, justkui oleksime öelnud, et maha raiutakse kõik Eesti metsad, mis on loomulikult naeruväärne. Sellise manipuleerimise vältimiseks tuleb vastaspoole sõnavõtte hoolikalt jälgida ja vajadusel oma sõnumit uuesti ja selgelt üle korrata. Teise relvana kasutati meie liikmete kuulumist erakondadesse. Kuigi liikmeid oli kõigist parteidest, räägiti, et liikumise tegelikud juhid on keskeraakondlased, rohelised ja rahvaliidlased.

Meile tõestas „Päästkem Eesti Metsad“ kogemus, et kui pole poliitilist tahet, ei võeta sind hoolimata headest tavadest ja kaasamise eest vastutavatest ametnikest enne kuulda, kui viimases hädas avalikku

„kisa“ tõstad. Ent ka siis ei keskenduta lahenduste otsimisele, vaid püütakse tõestada, kuidas sa eksid. Riigikogust tuge otsides põhjendas üks koalitsioonierakonna liige oma partei tegevust sellega, et 90% Eestis tehtavatest otsustest langetataksegi analüüsita. Seni, kuni kaasamine jääb vaid uhkeks sõnaehteks, ei teki aga inimestel ka usku kaasa rääkida.

LARI LÄÄNEMETS
www.hooliveesti.ee/?metsad

Siim Männik

Maikuine meeleavaldus Tammsaare pargis. Pildil lindistatakse mobiilikonseriti Internetist tellitud linnulaulu-helinatelt.

Peeter Langovits, PM/SCANPIX

Rahvahääletused ja esindusdemokraatia

Lätlased tegid augustis katse saada endale võimalus parlamenti laiali saata, mis teinuks õnnestumise korral neist Euroopas teise sellise õigusega riigi Liechtensteini järel. Riia Stradinši Ülikooli politoloog **VEIKO SPOLITIS** põhjendab, miks lõuna-naabrite kodanikuühiskond kasutab niisugust Euroopa Liidus seniolematut taktikat.

Rahvahääletuste uurija Leonhard Neidhart ja teisedki politoloogid on märkinud, et tihti ei vasta valijad referendumeil üksnes küsimusele, vaid näitavad ka oma rahulolu või -olematust valitsuse tööga. Põhjusi rahvahääletuste rohkusele Lätis on mitmeid: rahulolematust rahvaesindajate töö, valitsuse majanduspoliitika ja erakondadega seotud korrupsioonijuhtumitega.

Ühesõnaga, Lätis on põhiseaduslik kriis ja usaldamatus esindusdemokraatia vastu on ületanud kriitilise piiri. Olukorras, kus avalikkuseni on jõudnud info, et Jurmala omavalituses hääli lihtlabaselt osteti, kui Läti Ülemkohus tunnistas, et 2006. aasta valimiskampaania oli seadusevastane, ja on selgunud, et Ventspils linnapea on kõik iseseisvumisjärgsed aastad ostnud poliitilisi hüvesid parlamendis, oleks ka Põhjamaades ja ehk Eestiski nõutud erakorralisi valimisi.

Pärast mullusuvist referendumit julgeolekuseaduste üle, mille endine president Vaira Vike Freiberga peatas, ja sellele järgnenud „vihmavarjerevolutsiooni“, pidi oma ametist tagasi astuma peaminister Aigars Kalvitis. Enamik tema kabineti liikmetest jäi siiski ametisse ka praegusesse Ivars Godmanise valitsusse ning ministrid pole suutnud pakkuda strateegilisi lahendusi, et puhastada parteisüs-

Veiko Spolitis võrdles Eesti ja Läti kodanikuühiskonna arenguid ka mulgu Tallinnas toimunud konverentsil “Hea kodanik - projekt või eluviis?”

Sven Tupits

teem korrupsioonist ja panna Läti majandus ning haldussüsteem toimima Euroopa Liidu tavade kohaselt.

Läti võimuliit näib avalikku arvamust eirates valitsevat kuningriiklikus vaimus. Poliitikud vahetavad küll erakondi, kuid valitsuskultuur jääb samaks. Nähes, et

valitsus ja parlamendienamus mitte ainult ei aeglusta oma otsustega Läti lõimumist Euroopa Liidu majandusruumiga, vaid hoogustavad sidemete loomist Vene energeetikafirmadega, ongi ametiühingud, intelligents ja teised huvigrupid otsustanud kasutada kulukat referendumu-

mite taktikat, kindlustamaks euroopalike väärtuste tagasipööramatust Lätis.

23. augustil toimunud referendum pensioniseaduste muudatustest oli juba seitsmes taasiseseisvumisele järgnenud rahvahääletus. Seitsmest neli on kukkunud läbi kvoorumu puudumise tõttu, läbi olid läinud taasiseseisvuse väljakuulutamise (1991), kodakondsusseaduse muudatused (1999) ja Euroopa Liiduga liitumine (2003).

2. augustil toimunud konstitutsionaalse referendumi õnnestumisel oleks kümnendik Läti valijaskonnast saanud lisaks presidendile õiguse algatada parlamendi laialisaatmine.

Rahvahääletuse algatanud ametiühingud teadsid, et kui protseduur käivitada kevadel, peab referendum põhiseaduse järgi aset leidma suvel. Nõnda on nende poolt kohatu vabandada, et kvoorumu mittesaavutamine (puudu jäi 150 000 häält) oli justkui referendum augusti algusesse määranud keskvalimiskomisjoni süü.

Valijaile rohkem kontrolli

Tegu pole esimese katsega valijatele sellist õigust anda. Põhiseaduse muudatused, mis andnuks viiendikule elanikkonnast õiguse algatada parlamendi laialisaatmine, läbisid 1934. aastal seimise kaks lugemist, kuid viimasega jääd hiljaks, sest peaminister Karlis Ulmanis teigi riigipöörde.

Seega said juba tollased poliitikud aru vajadusest, et valijad omaksid kontrolli parlamendi üle, keda sel ajal valiti kolmeks aastaks (oluline on ka märkida, et õiguskantsleri amet loodi Lätis alles 2007. aastal). Pärast 1921. aasta põhiseaduse uuesti jõustumist 1992. aastal tehti sellesse muudatused, millega parlament kutsutakse kokku neljaks aastaks, ja mis on tekitanud olukorra, kus Läti rahvaesindajad viitsivad tööd teha vaid aasta enne valimisi, et valituks saada.

Põhiseaduslik kriis Lätis jätkub ja tuleb vaid loota, et valijad võimu kuritarvitanud poliitiku tagasi omavalitsustesse ja parlamenti ei hääleta. Sellega saaks maksumaksja nii referendumite pidamise pealt kokku hoida kui ka loota, et kodanikuühiskonna algatusgrupid on järgmist referendumit kuupäeva valides tähelepanelikumad.

MAALEHT, RAIVO TASSO

Rahva käest võiks enam küsida

Tartu Ülikooli sotsiaalse kommunikatsiooni professor MARJU LAURISTIN, kas Läti referendum on pigem kodanikuühiskonna tugevuse näitaja või selle haiguse sümptom?

Sellele küsimusele ei saa nii lihtsalt vastata. Rahvahääletuse küsimus on äärmiselt tundlik. Ühiskondades nagu Šveits, kus ollakse harjunud kodaniku vastutuse ja pideva kaasaraakimisega, on rahvahääletused ühiskonnakorralduse loomulik osa. Aga kus rahvas ei jälgi diskussiooni ega ole harjunud vastutust võtma, võib mõni poliitik või erakond rahvast kergesti üles kihutada. Me näeme seda samuti valimiste puhul.

Kui rahvahääletuse läbiviimiseks on küllalt selged reeglid, kuidas saab algatada, hääletada ja millise kvoorumu puhul on rahvahääletus õnnestunud, siis on olukord parem. Igatahes on rahvahääletus kahe teraga mõök. Näiteks Eestis, kus Riigikogu on äärmiselt ebapopulaarne, võib rahvahääletusest saada emotsionaalse viha välja valamine. Niimoodi võidakse mõelda, et saadame ühe rahvaesinduse laiali, võtame uue ja siis saadame selle samuti laiali. Tagada tuleb, et rahvahääletus ei ole pelgalt viha välja valamine.

Minu enda soovitus on see, et rahva käest võiks märksa enam küsida asjades, mis puudutavad kõiki inimesi. Näiteks tulumaksu määr, milles inimestel on arvamus olemas, kuna see puudutab nende endi taskut. Sellised rahvahääletused peaksid olema Riigikogu algatatud ja läbi viidud Statistikaameti poolt piisavalt suure valimiga. Selliselt saab rahvaesindus teada, kuidas rahva antud küsimusesse suhtub ning teiselt poolt saab näha, kas rahva enese aktiivsus väljendab soovi võtta laiemat vastutust. Praegu ei keela seadus laiapõhjaliste küsitluste läbiviimist, aga seda võimalust pole lihtsalt kasutatud. Sellised küsitlused oleks kindlasti eelneva sammuks, enne kui võimaldada rahval endal algatada rahvahääletusi.

Austraalia 2020: kodanike võimalus riigiasjades kaasa rääkida

„Kodanikud, olenemata poliitilistest vaadetest, suudavad üheskoos ehitada kaasaegse Austraalia, mis suudab hakkama saada 21. sajandi väljakutsetega,“ seisis üleskutsel, mis kutsus kodanikke arutama riigi pikaajalist strateegiat.

Austraalia valitsus otsustas nimelt pärast ametisse astumist küsida inimestelt, kuhu peaks riik suunduma. „Liiga kaua oleme poliitikas tegelenud lühiajaliste eesmärkidega, mida suunavad valimistsükliid,“ selgitas peaminister Kevin Rudd. „Kui Austraalia tahab edukalt hakkama saada suurimate väljakutsetega, siis peame suutma luua ühise suuna, mis vaataks tulevikku kümme või isegi rohkem aastat.“

Selle tarbeks kutsus valitsus kokku suure kohtumise, et kodanikud töötaksid välja ideed ja plaani, mida saaks poliitikas praktiliselt rakendada. 11-liikmeline mittetulundusühingute esindajate komisjon valis tuhat parimat mõtlejat ja tegutsejat, kes pakkusid nägemuse olulistest valdkondades nagu näiteks majanduse tulevik, jätkusuutlik areng ja kliima soojenemine, tootlikkuse tõstmine, pikaajaline tervishoiu strateegia ning uuenev demokraatia – avatud valitsus ning kodanike õigused ja kohustused. „Et tulevikus õitseda, peame kokku tooma talendid, ideed ja energia üle kogu Austraalia,“ oli valitsuse kandvaks ideeks.

Iga peateema arutelude jaoks valiti 100 vabatahtlikku äri sektorist, akadeemikute, kogukonna eestvedajate, ajakirjanike ja tööstusettevõtete esindajate hulgast. Iga osaleja oli kutsutud eelkõige kodanikuna, mitte mõne organisatsiooni esindajana, iga teema juhiks olid üks valitsuse minister ja üks mittetulundusühingu esindaja. Valitsus lubas, et ettepanekuid kaaludes võidakse osad ideed võtta kasutusele ja osad mitte, kuid mõlemal juhul põhjendati, miks vastav otsus tehti.

ERIC KATSKOWSKI

Austraalia näitlejana tuntud Cate Blanchett on mitme ettevõtmise patroon ja nõukogu liige ning oli üks üheistkümnest inimesest, kes valisid selle ürituse 1000 osalenut. Piinlikul kombel oli ta alguses komisjoni ainus naine, pärast mitmeid proteste oli suurkohtumise ajaks komisjonis juba 12 inimest, kellest kolm naised

Noorte Austraalia 2020

Enne suurt visioonikohtumist kutsus valitsus noori osalema eraldi aruteludel üle riigi. Üritustel osales sada põhi- ja keskkooliõpilast, et sarnaselt täiskasvanutele luua enda strateegia aastani 2020, mis edastati nn suurele kohtumisele. Mitmed valitud noorteesindajad kaasasid eakaaslast ka Internetis, et seista noortekohtumistel võimalikult laia grupi eest.

„Me soovime, et Austraalia noored tooksid enda värskeid ideed riigijuhtimisse,“ seisis noortefoorumi üleskutsel. Austraalia noorte hinnangul näitas huvi ja entusiasm kõikjal üle riigi, et projekt oli edukas ning tasub kordamist.

Vt www.australia2020.gov.au

ERIC KATSKOWSKI

Lucy Symons, osalenud aktiivne noor, AIESEC Austraalia projektijuht 2008/2009

Kuidas suurendas kohtumine noorte osalust ja proaktiivsust ühiskondlikes küsimustes?

Kohtumine tekitas entusiasmi ja tõuget osalemiseks ning praktilisi võimalusi hetkeolukorra analüüsiks. Noorte poolt loodud 2020. aasta visioon ja kohtumine olid väga oluliseks võimaluseks ühendustele enda tegevuse mõtestamiseks. Suunad kesksetes ühiskondlikes küsimustes võimaldavad ka ühiskonna vähemmõjukatel liikmetel mõista, millist rolli nad mängivad. Varem määras valitsus noorte rolli ühiskonna tuleviku osas ja neil endil ei olnud võimalust selles kaasa rääkida.

Kas on juba näha kohtumise järgseid positiivseid mõjusid ühiskonnas ja suhtumises poliitikasse ja kodanikuaktiivsusesse?

Jah, ma arvan, et see on antud kohtumise suurim mõju – noorte inimeste ja kodanikuühenduste suhtumine on muutunud. Meie eelmine peaminister oli ametis aastaid, ilma et oleks ealeski andnud inimestele tunde ja arusaamise, et nad saavad osaleda enda tuleviku ehitamises. See kohtumine oli äärmiselt tugev sõnum, et meie vestlused on olulised ja et meie tuleviku loomise eest ei vastuta ainult valitsus.

Euroopa huvitavaks

Kuidas vabähendused Euroopat netis huvitavaks teevad, tutvustab Berliini Humboldt'i ülikooli doktorant ja Euroopa Komisjoni presidendi Jose Barroso kabineti praktikant **JONAS DREGER**.

www.cafebabel.com

Elkõige noori ja liikuvaid Erasmuse tudengeid kaasav ajakirjandus, mis loodigi tudengite poolt 2001. aastal. Pariisist koordineeritud ja kohalike toimetajatega Cafebabel annab välja internetiajakirja, mille fookuses on Euroopa vaade poliitilistele, kultuurilistele ja sotsiaalsetele arengutele. Kirjutavad noored, toimetavad elukutselised ajakirjanikud. Cafebabel pakub keskkonda mitmekeelsetele ajaveebidele ja foorumitele, et soodustada sügavamalt Euroopa-teemalist arutelu. Võrgustiku liikmed kohtuvad päriselus konverentsidel.

www.euractiv.com

McKinsey&Company strateegiakonsultant Christophe Leclercq algatas eduka poliitilise arutelukoha EurActiv 2000. aastal. EurActiv pakub uudiseid ja informatsiooni Euroopa poliitika kohta "Brüsseli vaatepunktist". Seal tehakse taustapabereid ja töötatakse välja seisukohti, mida kõik kaasatud osapooled saavad alla laadida. Üheksas keeles ja miljoni lugejaga poliitikaportaalis töötab 30 inimest. EurActiv on huvitav mittetulundussektorile, kuna püüab ehitada jõuliselt detsentraliseeritud ja kaasavat frantsiisimudelit ning kasutab edukalt vabatahtlike kaasamist eri riikides.

www.abgeordnetenwatch.de

Saksamaa algatus „jälgib“ parlamendisaidikuid. Parlamentwatch teeb koostööd Saksa ühendusega Mehr Demokratie (Rohkem Demokraatiat) ja Mehr Bürgerrechte (Rohkem Kodanikeõigusi). Jälgitakse nii Saksamaa kui europarlamenti Saksa saadikute tegemisi ja tehakse koostööd suuremate ajalehtedega. Veebis jälgitakse, kuidas on saadikud olulistes küsimustes hääletanud ning kodanikud saavad neile seal küsimusi esitada. Mullu sai kuue kuu jooksul vastuse 15 000 küsimust. Veebikülge külastab päevas 10 000 kodanikku ja ajakirjanikku.

www.eypej.org

Euroopa Noorteparlament on rahvusvaheline noorteorganisatsioon, mis tegeleb enam kui 30 riigis umbes 20 000 noore kaasamisega Euroopa-teemalistesse aruteludesse. Apoliitilise organisatsioonina on ENP eesmärgiks soodustada kultuurilist dialoogi ja toetada noorte kodanike kaasamist ühiskondlikku arutellu. Organisatsioon korraldab noorte kohtumisi, kus mängitakse läbi Euroopa Parlamendi tööd noortele kaasaval viisil. Lisaks oluliste poliitiliste teemade arutamisele õpitakse meeskonnatööd ja üksteise kultuuride kohta. ENP on asutatud 1987. aastal ja selle kontor asub Berliinis.

www.europeanmovement.org

Euroopa Liikumine on rahvusvaheline katusorganisatsioon, mille eesmärgiks on ühtne Euroopa ja mis on mänginud olulist rolli Euroopa Nõukogu ja Euroopa Kolledži rajamisel. Hiljuti on Euroopa Liikumine korraldanud Euroopa-üleseid kampaaniaid nagu näiteks „Speak Up Europe“, laienemise kampaania ja iga-aastased kohalikud tegevused Euroopa päeval 9. mail. 1999. aastal korraldati valimised, mille käigus valis 500 000 noort endi seast 700 osa võtma koosolekust. Noored töötasid välja enda seisukohti väljendanud Strasbourgi manifesti.

www.ecas.org

Euroopa Kodanike Teenistus on Brüsselis asuv, 1990. aastal rajatud organisatsioon, mille eesmärgiks on võimaldada ühendustel osaleda ELi poliitika kujundavates aruteludes. Eesmärgi saavutamiseks nõustavad nad organisatsioone lobitöö, rahastuse, Brüsselis kontaktide leidmise ja kodanikeõiguste küsimustes. Nende tegevus põhineb kolmel sambal. Kodanikuühiskonna kaasamine Brüsseli aruteludesse, kaasa arvatud lobi ja struktuurfondide rahastus; kodanike vaba liikumise toetamine ja konverentside korraldamine ning poliitika mõjutamine läbipaistva valitsemise nimel.

Euroopa Noorteparlament paneb õpetajad üllatuma

Euroopa Noorteparlamendi rahvusvahelistel sessioonidel toimuvad ka talendiõhtud.

Tapio Schrey

„Inimesi on vaja informeerida, et iirlaste „ei“ Lissaboni lepingu referendumil on lirimaa sisepoliitiliste asjaolude ja arusaamatuste tulemus, mitte lepingu sisust tulenev.“ Nende sõnadega lõpetas Riia gümnaasiuminoor Kristaps Ozolins kõne Ventspils linnamuuseumis augustikuu lõpupäevadel, vahendab **ERIC KATSKOWSKI**.

Ruumis, kus tavapäevadel uurivad külastajad Ventspils ajaloo huvitavaid üksikasju, oli sel päeval umbes sada Kristapsi vanust noort. Nad olid just maha pidanud arutelu, kuidas peaks EL Lissaboni leppega jätkama.

Samal ajal istusid noorte inglise keele ja ühiskonnaõpetuse õpetajad saali taganurgas suu imestusest lahti. Väga harva, kui üldse, olid nad varem näinud, et keskkoolinoored arutavad vabatahtlikult, kirglikult ja lõbusas tujus poliitikateemade üle. Veelgi enam – ELi poliitikateemade üle. Veelgi enam – inglise keeles. Veelgi enam – soojadel augustikuistel suvepäevadel. Ja lisaks – koos noortega Kreekast, Eestist, Saksamaalt ja Poolast. Üsna tavatu olukord. Õpetajad ei suutnud enda silmi uskuda, enne kui üritus oli juba läbi saanud.

Engure keskkooli õpetaja astus ligi, et uurida, kuhu tema kooli noored saavad järgmisel korral minna, et uuesti kogeda sellist elavat arutelu ja mängulist õhkkonda. „Järgmised üritused toimuvad Tamperees Soomes, Aachenis Saksamaal, Lublinis ja Bialistikis Poolas, Daugavpilsis Lätis, Larnakal Küprosel ja Tartus.“ Engure keskkooli õpilastel osutus võimalikuks tulla oktoobrikuus peetavale Eesti 9. rahvuslikule Euroopa Noorteparlamendi (ENP) sessioonile Tartus 25.–28. oktoobrini.

Seekord arutatakse peamiselt põhiõigustega seonduvaid teemasid ELis. Nt kuidas peaks Euroopa mõtestama ja kirjutama enda ühist ajalugu, kuidas vältida inimõiguste rikkumisi terrorismivastases võitluses, kuidas tagada naiste suuremat rolli avaliku ja erasektori juhtivatel kohtadel, kuidas tegeleda ususalimatusena ning paljud muud teemad nagu näiteks energiajulgeolekuga seotud väljakutsed. Tartu sessiooni patroon on õiguskantsler Indrek Teder, kelle toetusel arutatakse inimõiguseid puudutavaid küsimusi Euroopas.

Arusaam laiemast pildist

„ENP on väga oluline Euroopa kodanikuhariduses, kuna kaasab noori ja aitab neil ise mõelda. Seejuures ei mõtle nad ainult probleemidele, mis puudutavad hetkeolukorda ega potentsiaalsetele lahendustele, vaid õpivad seejuures tundma ka Euroopa Liidu organeid ja piire nende vahel,“ selgitas ENP Eesti sessiooni peakorraldaja Helga Kalm. Eesti noortega arutavad Euroopa Liidu väljakutseid noored viiest riigist. „Ma arvan, et ENP üks suurimaid eeliseid ongi see, et ta kaasab ja inspireerib oma rahvusvahelise energiaga,“ leidis Kalm.

ENP kaasab kohaliku ja rahvusvahelise tegevusega aastas ligi 20 000 noort üle Euroopa, kes õpivad koos töötades leidma la-

hendusi rasketele probleemidele ja seda kõike mängulisel viisil. ENPi Läti sessiooni president Hadrien Segeond Saksamaalt arvas, et see ongi kõige võluvam, et ENP suudab näidata, et koos töötamine ja arutamine võivad olla väga lõbusad tegevused.

„Noorteparlament võimaldab igapähele leida endale sobiva rolli ja õpikogemuse, mitte ei suru see noortele peale mingeid kitsalt defineeritud arusaamasid. Mina õppisin paremini nägema olukordi ja probleeme teiste inimeste, sealhulgas teistest Euroopa riikidest pärinejate, vaatenurgast ning lahenduste otsimisel nende arvamustega arvestama,“ rõhutas kaheksa aastat ENPga tegelema Kari Käsper, kes töötab Audentese Ülikoolis Euroopa ja rahvusvahelise õiguse õppejõuna. Käsper leiab, et mida rohkem noori oskavad ja tahavad ühiskondlikes debattides osaleda, seda kasulikum on see kogu Euroopale.

Seniajani õpilaste otsekaasamisega tegelema ENP soovib lähiajal hakata tegema tihedat koostööd Eesti koolide ning ühiskonnaõpetuse ja inglise keele õpetajatega, et nendelegi pakkuda võimalust üllatuda noorte entusiasmist arutada kaaseurooplastega inglise keeles meie ajastu raskemaid väljakutseid.

Vt www.ten.ee/national2008 ja www.eypej.org.

Eelarve otsustamine rahva kätes

Kui Eesti valitsuse „krokodillid“ suvel tuleva aasta riigieelarvet ette valmistasid, põhjendasid nad seda ümbritsenud enneolematut saladuseloori sooviga vältida „segadust“ ja „eksitamisist“. Maailmapank samas soovib üha rohkem rõhku panna rahva osalusele eelarve otsustamisel.

Osaluseelarvete (*participatory budgeting*) pioneeriks oli umbes Eesti-suuruse rahvaarvuga Porto Alegre linn Brasiilias 1989. aastal ning tänaseks kasutatakse meetodit 200-300 omavalitsuses kõigis maailmajagudes.

Tõsi, enamasti antakse rahva otsustada osa, mitte kogu eelarve jaotus. Samas – kui rahvas saab hakkama 40% eelarve jagamisega, siis miks ei peaks ta hakkama saama ka saja protsendiga?

Valdavalt näeb protsess välja aasta läbi toimuvate koosolekute reana. Alustatakse sellest, et tutvustada avalikel kogunemistel

protsessi, võimalusi, probleeme, ettepanekuid. Seejärel valivad kogukonnad oma esindajad, kes käivad läbi kõik piirkonnad, tutvuvad vajadustega ja kujundavad kogukonna seisukohad. Peetakse debatte ning otsustatakse raha jaotus. Protsessi juurde kuulub ka seirekomisjoni loomine, kes jälgib otsuste elluviimist.

Mitte igal pool ei toimi see võrdselt heade tulemustega. Võtmeteguriks on siin, nagu kaasamise puhul enamasti, avaliku võimu huvi ja valmisolek rahva arvamust tõsiselt võtta ja ellu viia. Kus seda ei ole tehtud, kaotab ka rahvas tavaliselt osalemise vastu huvi. Seevastu arusaam, et ühised otsused tööpoolest määravadki investeeringute jaotuse, kasvatas näiteks Porto Alegres osalejate arvu tosina aastaga vähem kui tuhandelt inimeselt ligi 30 000-le. Samas toovad kriitikud välja, et vaesemate osalus on ikkagi väga väike.

Mida osaluseelarved on andnud? Sage-

li on nende protsesside tulemusel suurenenud investeeringud kõige vaesematesse piirkondadesse ning tervishoidu ja hariesse.

Hästi toimivad osaluseelarve protsessid on tõstnud kodanikuaktiivsusust ka teistes küsimustes ja aidanud kaasa kodanikuteadlikkuse kasvule, tugevdanud kogukonnatunnet ning lähendanud rahvast ja avalikku sektorit (kehva läbiviimise korral on aga pigem tulemuseks uute „tagatubade“ tekkimine ja rahvaga manipuleerimine).

Samuti on need aidanud kaasa reformidele avalikus halduses, mille funktsioonid rahva osaluse kasvades oluliselt muutuvad, vähenenud on raiskamine ja korruptsioon.

URMO KÜBAR

Kasutatud Maailmapanga käsiraamatut „Participatory Budgeting“ (2007)

Kes kardab eelarve-arutelu?

Kuni puudub selge arusaam, mis on riigi eesmärgid, ei ole võimalik korraldada ka arutelu riigieelarve üle. Selle asemel võitlevad iga valdkonna esindajad oma „rea“ eest ning iga täiendava arutleja lisandumine mõjub kui potentsiaalne oht, tõdeb EMSLi nõukogu liige, endine Sotsiaalministeeriumi kantsler **MAARJA MÄNDMAA**.

Riigieelarve peaks olema terviklik visioon ja tegevuskava sellest, mis on riigi valitsemisel seatud eesmärgid ja kuidas neid täita kavandatakse. Eri valdkonnad kultuurist kaitseküsimusteni peaksid selles olema seostatud ja prioriteetide järjekorras välja toodud. Eriti oluline on just majanduslikult raskemal ajal mõelda, mida on vaja teha esmatähtsana ja millised kulutused kõrvale jätta.

Praegu on Eestis iga valdkond oma vajadustega enamasti üksi jäetud. Kui raha on vähe, tuleb puudujääv osa lahendada valdkonna sees vahendeid ümber tõstes. Nii tekib olukord, kus kõigil on natuke ja mitte kellelgi piisavalt. Eelarve kvaliteet paraneks aga oluliselt, kui paistaks selgelt riigi kui terviku visioon, et teha valikuid eri valdkondade vajaduste olulisuse üle.

Vaja on prioriteete

Sellest visioonist lähtuvalt saaks teha näiteks kokkuleppeid, et parema tuleviku tarbeks tuleb järgmisel kolmel aastal investeerida eelkõige kutse- ja kõrgharidusse ning investeringud, näiteks sisejulgeolekusse ja tervishoidu ootavad seni. Kolme aasta pärast aga on just need valdkonnad, kuhu siis enim raha suunatakse.

Jah, selline visioon seab poliitikud ja tippametnikud olukorda, kus nad peavad endale selgeks tegema kõigi valdkondade vajadused ja võtma vastutuse riigi kui terviku juhtimise, sh ebapopulaarsete otsuste eest. Seega pole imestada, et kuigi ühest küljest ollakse rahulolematud, ei kibebe ministriumid ega omavalitsused oma „vürs-tiirigi“ piiridest kaugemale vaatama.

Siin aga peaksid kodanikud aktiivselt ja

häälekalt oma esindajaid julgustama olema vastutustundlikud ning vajadusel ka jätma oma valimiste käigus antud lubadused täitmata, kui see ähvardab nüüd, muutunud olukorras, nendesamade valijate huve kahjustada.

Siin on esimene tingimus, et eelarves plaanitavad kulud on tegevuspõhised. Õnneks on Eestis viimastel aastatel riigieelarve koostamisel ses suunas ka liigutud. Tegevuspõhine eelarvestamine annab teadmise, kui palju üks või teine tegevus „maksab“ ning võimaldab ajas võrrelda, kas üks või teine hind maksumaksja jaoks tõuseb või langeb. Teenuse tarbijal on nõnda võimalus valida, kaaluda alternatiive ja hinnata avaliku raha kasutamist.

Teiseks on oluline, et riigieelarve oleks avalikkusele mõistetav. Ma ei pea silmas, et iga kodanik peab suutma seda lugeda ja lahti mõtestada, kuid paraja süvenemise korral peab see dokument olema haaratav ja selge.

Asjaolu, et riigieelarve on paks ja lohisev dokument, täis numbreid, mis ei ole tegevuste ega eesmärkidega seotud, teeb tervikpildi oluliselt ähmasemaks. Vestlus parlamendiliikmaga, kes peab kaaluma kahe mitmesaja miljoni krooni suuruse toetuse vahel, võibki niimoodi kergesti kujuneda napiks infopäringuks stiilis „kas minu kodukoha MTÜ ajalehele on ikka raha plaanitud?“

Et teada, kui palju raha on vaja, tuleb teada, mida selle rahaga on vaja teha. Kuni jääb arusaamatuks, milline on nägemus riigist ja riigi täidetavatest ülesannetest ning nendega kaasnevatest kuludest, on ka väga raske korraldada arutelu selle üle.

Riigieelarve 2009

Kuidas lõppesid valusad läbirääkimised kodanikuühenduste jaoks, kommenteerib regionaalminister SIIM KIISLER.

Isegi majanduskasvu ajal on riigieelarve koostamine äärmiselt keerukas protseduur, nii et kui kõik peavad hoopis kokku hakkama hoidma, on ohus iga valdkond. Seda eriti olukorras, kus ei suudeta kokku leppida prioriteetides.

Rõõm on teada anda, et regionaalministri haldusalas jäid „Kodanikualgatuse toetamise arengukava“ senised summad pea samaks.

Ühenduste suuremaid hirme olid vastloodud Kodanikuühiskonna Sihtkapitali ja kohaliku omaalgatuse programmi (kumbki paar-kümmend miljonit) löögi alla sattumine, aga eelnõus säilisid nii need kui ka näiteks noorteühenduste toetused haridus- või arengukoostöö summad välisministeeriumi eelarveis.

Samuti jäid eelarvesse alles Siseministeeriumi enda kulud, mille kolmest-neljast miljoni on igal aastal rahastatud EKAKi ühiskomisjoni jooksvald ideid, tellitud uuringuid ning toetatud meie peamiste partnerite tegevusi (nt EMSL, Vabatahtliku Tegevuse Arenduskeskus, Kodukant).

Nõuda mingite eelarveridade kasvu oluks igal juhul raske, et mitte öelda võimatu, ja lihtsamalt ei lähe üsna tõenäoliselt ka 2010. aasta eelarve koostamine, millega tehakse algust juba tänavu.

EMSLi suvekoolis küsiti minult, kas koalitsioonipartnerid mõistsid tõesti kodanikuühiskonna arendamise olulisust? Pidin vastama diplomaatiliselt, et lihtsam oli näidata neid kulusid teiste regionaalarengu teemadega üheskoos.

Ees seisab eelarve menetlus Riigikogus, kus võib alati midagi muutuda, aga loodame parimat ja olge ka ise valvsad toimuvat jälgima.

Noorteühenduste aastatoetus – vastuoluline edumudel

Mõned noorteühendused nurisevad, et Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) muidu tänuväärne tegevustoetus on mõeldud liiga piiratud seltskonnale ning paneb katusorganisatsioonid konkureerima kõrvuti oma liikmetega. Ministeeriumile teeb muret, kas toetus ka tegelikult arengut ärgitab. Eestis seni veel küllalt ainulaadset toetusmudelit uuris lähemalt **ALARI RAMMO**.

Mõnele nurinale vaatamata tasub mudelist eeskuju võtta. Kasvõi seepärast, et HTM on üks vähe- seid, kes mõistnud tegevustoetuste vajadust oma valdkonna kodanikuühendustele ning jagab selleks aastas ligi üheksa miljonit krooni. Taotlemine pole ülemäära bürokraatlik ning valikut ei tee minister või ametnikud, vaid noorte endi valitav nõukogu.

Aastatoetuse nime kandev rahastusvõimalus on 1999. aastast fikseeritud noorsootöö seaduses, kriteeriumid töötasid välja noored ise. Toetuse eesmärk on ministri määruses sõnastatud elegantse la- koonilisusega: noorteühingute jätku- suutlikkuse ja stabiilse arengu tagamine. Arengut ja jätku vajavad ka teised vaba- ühendused, seni aga peavad partnerite elujõu ja olemasolu kindlustamist oma ülesandeks vaid vähesed riigi- ja kohaliku võimu asutused.

Nõuetega kohandujad

Raskemaid küsimusi on tavaliselt kri- teeriumide seadmine: millised kodani- kualgatused on üldse „riigile olulised“? HTM seab oma aastatoetustele kolm tingimust: saaja peab olema kantud noor- teühingute registrisse, vähemalt 500-liik- meline ja tegutsema vähemalt viies maakonnas.

Eesti Üliõpilaskondade Liidu (EÜL) en- disse juhi Eimar Veldre hinnangul ajen- davad need piirangud aga liikmeskon- na kunstlikku paisutamist. „Osa ühinguid teeb head asja, aga ei taha kaasa minna selle vooluga, et 500 liiget kokku ajada,“ märgib ta.

Lisaks konkureerivad siin teistega võrd- selt üliõpilaskondade ja õpilasesinduste liit, kelle liikmeskond kujuneb sõrmegi liiguta- mata – oled (üli)õpilane, järelikult liige.

Mitmed mured definitsioonides peaks leevendama uus noorsootöö seadus, mille kallal töö alles käib. Üheks ideeks on osa raha eraldamine katusorganisatsioonidele, et need ei peaks selle pärast oma liikmete- ga konkureerima. Kuid siingi pole lihtne kasvõi tehnilisi kriteeriume seada, sest elu on kirevaks läinud – kui tavaliselt koon- davad katused teisi juriidilisi isikuid, siis mõnel on ka üksikisikutest liikmeid. Ju- riidilised isikud ei ole ka üliõpilaskonnad ja õpilasesindused või paljud koguduste noorterakukesed.

Ministeeriumi noorteosakonna juha-

MTÜ Noored Sotsiaaldemo- kraadid tänavakampania „Kes otsustab sinu eest?“ maikuus Tartus.

Noorsotsid

taja Anne Kivimäe peab mingisuguseidki formaalseid tingimusi paratamatuks ja leiab, et otse riigieelarvest peabki toetama ainult üleriigilisi ühendusi. Kui Eestis on kokku 60-70 aktiivset noorteühendust, siis aastatoetust pole kunagi saanud üle paarikümne, mida Kivimäe peab ka loogiliseks proportsiooniks. Kuigi jagatav rahasumma on viie aastaga kasvanud rohkem kui neljakordseks, on aasta-aastalt rohkem ka taotlusi ning rahasaajate hulgast väljajääjaid.

Iga-aastased tõestajad

Just 500 liikme nõue oli see, miks Eesti Väitlusselts alles viimastel aastatel on toetusele kvalifitseerunud. Seltsi juhi Katrin Viru sõnul peaks toetuseks nõutavat liikmete piiri kindlasti vähendama ja toetuste kogusummat tõstma. Kuigi viimased – veerand miljonist rohkem kui 800 000 kroonini – pole üldse väikesed summad, ei kutsu sellistega Viru meelest esile ühiskondlikke muutusi.

„Keegi ei räägi 100% finantseerimisest, aga igas organisatsioonis on minimaalne inimressursi vajadus, kes teeks päev-päevalt tööd, et kolmas sektor saaks tugevamaks ja noortel tekiks harjumus millegagi tegeleda,“ ütleb Viru, kes näeb suurimat probleemi, millega ühendused tegelema peaks, just noorte väheses aktiivsuses.

Samuti mureseb Viru, et aastatoetus ei laeku kunagi enne märtsikuud. Tõsi, noored mäletavad ka aega, mil toetus kanti üle alles septembris ning Tallinna linn teeb seda oma aastatoetustega tänaseni alles suvel – kuid ka märtsis laekuv raha muudab aasta alguse ühendustele keeruliseks.

Ministeerium peab põhimõtteliselt võimalikuks ka lepingu pikendamist ja kulu- tuste tegemist järgmise kalendriaasta sees, kuid põhimõtteks jääb, et uut toetust ei saa kätte enne korrektse lõpparuande esitamist.

Lisaks tuleb toetust taotleda igal aastal uuesti, mis Viru arust on omane pigem projekti-, kui tegevustoetusele. Kivimäe sõnul eeldaks muudatus siin seniste riigieelarveliste eraldiste loogika ümberkujundamist. Mis polegi nii jumalavallatu mõte, arvestades EKAKis deklareeritud võrdset partnerlust: ei pea ju ükski ministeerium igal sügisel tõestama oma vajalikkust ühiskonnas ka järgmisel aastal. Miks peaksid seda tegema siis nende põhilised partnerid?

Realisti jaoks on õnn juba seegi, et tulevase aasta toetussummad majandussuru-

Eesti Väitlusselts korraldas Euroopa ülikoolide meistrivõistlused tänava juunis Eestis, pildil finaali Kaarli kirikus.

Eesti Väitlusselts

tisele vaatamata ei vähene, sest see suurendaks Veldre veendumuse kohaselt konkurentsi ja võtaks maha motivatsiooni tegeleda paljuräägitud kvaliteedi tõstmisega. Ministeerium ja noored püüavad liikuda süsteemi täiustamisega üha sisulisemate kriteeriumide poole – tehnilised tingimused ei anna kummagi poole meelest õiget pilti. Veldre arvates peaks liikmeskonnast igal juhul olulisem olema sihtrühma ja tegevuse hindamine: „Blufi ruum on praegu liiga suur“.

Parteilised kulutajad

Järgmine vastuolusid tekitav küsimus on erakondlike noorteorganisatsioonide rahastamine samast katlast, kuigi erakondi ei arvata Eestis avalikes, vaid pigem oma liikmete või võimu huvides tegutsevateks MTÜdeks. Liiti saavad parteid riigieelarvest niigi 90 miljonit krooni, mis jagatakse vastavalt valimisedule.

Nende noorteühendusi käsitletakse meil aga tavaliste organisatsioonidena, kel õigus saada aastatoetust ka siis, kui emarakond valimiskünnist ei ületa. Kas pole see erakonnast ühe osa kunstlik elushoidmine või lihtsalt illegaalne? Ühene tundub seaduse lause: „Noorteühingute registrisse ei kanta erakonda ega selle noorteseksiooni.“ Aga vaat ei ole ühti ühene, kuna iseseisev MTÜ – ja seda nad on – selle lause alla ei mahu.

Anne Kivimäe tõdeb diplomaatilis-korrektelt, et kui ka MTÜ kannab nime X Erakonna Noored, on neile keeruline kätt

ette panna. Kunagi üritas ministeerium viidata selgelt erakonnaga seotud noorteühenduste põhikirjadele, aga need tehti seepeale krabinal ümber, nagu kolmandas sektoris tihti jokitatakse, kui rahastaja esitab põhikirjale mingeid tingimusi.

Eimar Veldre leiab samas, et parteide noortekogud ongi lihtsalt üks noorte osaluse vorm, viis noori otsustustesse kaasata, ning rahastamine seega õigustatud. Ka Kivimäe lisab, et riigi toetust tohib kasutada rangelt vaid noorsootöö läbiviimiseks, mitte parteiliseks kihutustööks. Iseküsimus, kus see piir harimise ja ajupesu vahel jookseb.

Jevgeni Krištafovits noorteühendusest Avatud Vabariik tuletab teema lõpetuseks taas meelde seadust ja küsib mitte-nii-retooriliselt, et mis oli ikkagi seaduseandja mõte selle punktiga poliitnoorte välis- tamisest?

Kaasavad otsustajad

Kui kõik osapooled milleski peagu ühel meelel on, siis eeskujulikus kaasamises ja otsuste delegeerimises. Noortepoliitika nõukogus on valdav enamuse noorte käes, minister pole kunagi ühtki nende tehtud rahastamisotsust muutnud ja nii rahastamise kui kogu noortepoliitika kujundamisel mängib nõukogu sisulist rolli.

Tõsi, ka siin lendab kriitikanooli, et nõukogu on liigselt määral Eesti Noorteühenduste Liidu (ENL) „käpa all“. Krištafovitsi arvates on imelik, et otsustamises võtmeasendiga organisatsioon

sisuliselt iseendale toetust määrab.

Anne Kivimäe murrab selle noole lennult pooleks: „Loomulikult on nõukogu ENLi käpa all, sest nemad esindavad Eesti noorteühendusi ja meie ka seda nii tunnustame. Kusjuures oleme väga selgelt kokku leppinud, et noortepoliitika nõukogu teemade arutelu toimub avalikult, ehk peavad nad looma võimalused osaleda ka mitteliikmetel.“

Eimar Veldre viskab õhku veel mõtte, et kogu rahajagamine võiks üldse olla ENLile delegeeritud ja toimida kollektiivse omavastutuse põhimõttel – ministereerimiga lepitaks kokku summa, edasi toime-taks ühendused ise. Lepiks omavahel kokku, kontrolliks teineteist ise, kõik oleks avalik. Näitena toob ta kulka, kus kultuuriinimesed on suutnud luua „toetuste jagamise kultuuri.“

Sarnasena toimib näiteks Tallinna Tehnikaülikoolis tudengiühendustele toetuste jaotamine. „Kui valget suitsu ei tõuse, ust lahti ei müürita,“ kirjeldab Veldre kaasavat kokkuleppele jõudmist. Tuleb tunnistada, et ega ta lõpuni küll usu, et noorteühendused suudaks omavahelgi kokku leppida, millist toetuste süsteemi nad ministereeriumilt tahavad...

Anne Kivimäe ei pea täielikku delegeerimist võimatuks – sarnast praktikat kasutab ministereerium juba teistes valdkondades – ent kvaliteedihüpet ta selles

Eesti Skautide Ühing sai tänavu HTMilt suurima aastatoetuse. Pildil tunamullune skaudiehitiste võistlus.

Tuume Kelam

Aastatoetused 2008

Eesti Skautide Ühing	830 250 kr
Noorteühing Eesti 4H.....	789 336 kr
Eesti Õpilasesinduste Liit	788 518 kr
Eesti Gaidide Liit	758 957 kr
Eesti Üliõpilaskondade Liit	519 577 kr
Noorteühendus ELO	498 813 kr
Tugiõpilaste Oma Ring Eestis	555 899 kr
Eesti Noorteühenduste Liit	468 229 kr
Noored Konservatiivid	452 273 kr
Avatud Vabariik	446 545 kr
Eesti Väitlusselts	441 533 kr
Eesti NKKÜ-NMKÜde Liit	430 077 kr
Noorteorganisatsioon Vabadus	403 600 kr
Eesti Keskerakonna Noortekogu	392 000 kr
Rahvaliidu Noored	308 170 kr
Noored Sotsiaaldemokraadid	269 600 kr
G4S Noorteklubi	265 600 kr

Lisandub projektitoetuste „Seltsis on segasem“ summa 604 333 krooni kokku 13-le ühendusele.

hetkel ei näeks: „Mis tahes regulatsioon jääb alati igaühe suhtes ebatäiuslikuks, mis tahes juhul jäävad sildid külge.“

Lohakad aruandjad

Seni on kõigel küljes aga ka lohakuse silt. 15. veebruaril, mil rahasaanud mulluse aruande esitama peaksid, on ministereeriumi postkastis vaid arved ja hilinevad uusaastatervitused. Siin ei otsi Kivimäe enam isegi diplomaatilisi väljendeid, vaid sõnab kuival, et probleeme aruandlusega on palju, peagu kõigi taotlejatega, ja kuigi igal aastal püüab ministereerium kurjustada, pole olukord paranenud.

„Raha on rohkem, tingimused stabiilsemad, aasta peale ette teada, aga ühingu ei saa ikkagi lepinguliste kohustustega hakkama,“ laiutab noorteosakonna juhataja käsi, „milles siis asi on?“ Sellest jamast kasvas välja nn. kvaliteediprojekt, mis pole vaid kalendritundmise koolitus.

Kvaliteediküsimustega on ministereerium

ja ENL tegelenud praeguseks juba mitu aastat, seda nii toetuse kriteeriumide seadmisel kui näiteks valmib tänavu organisatsioonidele enesehindamise käsiraamat. ENLis projekti vedav Aivar Hannolainen vastab küsimusele põhiprobleemist ehk eesmärgist häbenemata: et asjad saaksid ometi tähtajaliselt tehtud.

Muidugi pole tegevuste ja ka HTMi aruannetega hilinevad põhimure, ka projektide kvaliteet ja tegevuse efektiivsus on eesmärgiga sama seotud. Et vähemate pingutuste ja kulutustega saavutaks rohkem, et noorteühendustel oleks endi jaoks oma olemus selgem.

Hannolainen märgib, et paljudel ühendustel on probleem aktiivsete liikmete leidmisega, aga temale on kvaliteediprojekt õpetanud uue vaatenurga: „Mulle tundub, et rohkem peaks iseenda sisse vaatama, sest kui organisatsioonid teavad täpsemalt, mida nad teha tahavad ja teevad seda paremini, tulevad ka liikmed nende juurde.“

Hollandi päikeselill Piet Boerefijn

Haridus- ja töötaust

Õppisin geograafiat Utrechti Ülikoolis Hollandis, nüüd töötan SA Eesti-Hollandi Heategevusfond juhina.

Kuidas sattusite Eestisse?

Ma olen alati olnud huvitunud Baltimaadest. Esimest korda tulin siia 1991. aasta kevadel.

1992. aastal korraldasin üliõpilasvahetust Tartu Ülikooli ja Utrechti Ülikooli vahel.

1993. aastal kirjutasin magistritöö Eesti majandusest ja regionaalarengust ja olin seetõttu viis kuud Eestis ja tegin siin umbes sada intervjuud üle Eesti. 1994. aastal otsustasin, et hakkan õppima eesti keelt ning tulen siia elama ja tööle.

Millega tegeleb Päikeselill?

Meie sihtasutus toetab projekte nende inimeste jaoks Eesti ühiskonnas, kes vajavad tuge: puudega inimesed, psüühi- list abi vajavad inimesed, vanad inimesed, lapsed, kodutud, sõltlased.

Toetame samuti projekte maapiirkondades ja külakogukondades. Alates 1992. aastast oleme toetanud umbes 800 projekti kogumaksumuses 65 miljonit krooni. Enamikku projektidest olen isiklikult külastanud, osasid lausa mitu korda, kuna oleme neid ka rahastanud mitmeid kordi.

Hetke olulisemad tööülesanded

Sellel suvel toetame suvelaagreid ja tegevusi laste ning puuetega inimestega.

Saime 138 taotlust suvelaagrite korraldamise jaoks ning otsustasime toetada 30 projekti koguulatatuses 400 000 krooni.

Plaanid lähitulevikuks

Toetus Hollandi koostööfondidest Kesk- ja Ida Euroopa riikidele väheneb iga aastaga. Seetõttu püüame praegu leida rahalist tuge ja partnereid Eestis, kes oleksid valmis toetama projekte mittetulundusühingutega ja sotsiaalvaldkonnas.

Millega peale Päikeselille veel tegeled?

Mulle meeldivad Eesti loodus, kultuur ja maakohad. Tihti veedan aega oma Lahemaal asuvas suvekodus või kuskil metsas või maal. Olen jalgrattaga läbi sõitnud peaaegu kogu Eestimaa.

Ida-Euroopa trendid:

kirgastavad valimised, puudulikud registrid ja süvenev kihistumine

USA Rahvusvahelise Abi Agentuur (USAID) avaldas oma iga-aastase indeksi vabaühenduste olukorrast 29 Kesk- ja Ida-Euroopa ning endise N. Liidu riigis. Eesti on jätkuvalt esikohal, EMSLI juhataja **URMO KÜBAR** võttis aga vaadata, mida näitab uuring arengute kohta piirkonnas.

Riikidele antud skooore ei maksa indeksi puhul üle tähtsustada: kuigi aluseks võetakse ühtne metoodika, on hindajad erinevad ning teatav subjektiivsus paratamatu. Rohkem tasub vaadata valdkondadele antud hindeid ühe riigi sees, võrrelda arenguid eelmiste aastatega

ning lugeda kirjeldavaid raporteid.

Nõrgimaks lülis on pea kõikjal ikka majanduslik elujõulisus, vähesteks eranditeks on riigid nagu Valgevene, Venemaa ja Türgmenistan, kus suurim takistus on hoopis võimude tegevus.

Jätkub vahe suurenemine stabiilselt are-

nevate ELi liikmete ja endise N. Liidu autoritaarsete riikide vahel. Näiteks 5,2 miljoni elanikuga Türgmenistanis, kus te-
gutseb 88 kodanikuühendust ja seni viimane registreeriti 2005. aastal, on saavutuseks loetud juba seda, et „valitsus ei ahistanud ühendusi oluliselt“. Organisatsiooni sulgemise aluseks võib neis riikides olla näiteks tuleohutuseeskirjade rikkumine (Venemaa) või trükivigiga üldkoosoleku protokollis (Türgmenistan).

Valgevenes ei tohi rentida kontoripinda eraomanikelt, riigile kuuluvatel seatakse aga „mittelojaalsetele“ talumatud renditingimused. Usbekistanis ei saa ühendus oma raha kasutada enne, kui valitsus otsustab, kas plaanitud tegevus on riigile vajalik ega dubleeri avaliku võimude tegevusi.

Riikide raportid sisaldavad üllatavat nii heas kui halvast. Esimese näiteks on Eestist

Kuidas indeks sünnib?

USAID indeks vaatleb ühenduste jätkusuutlikkust seitsme kriteeriumi põhjal: õiguslik keskkond, infrastruktuur, tegutsemisvõime, majanduslik elujõulisus, eestkoste- ja avalike teenuste osutamise suutlikkus ning maine.

Riikide raportid sünnivad grupiintervjuude tulemusel, kus osalevad erinevate ühenduste, avaliku võimu, ärisektori, meedia ja teadlaste esindajad. Etteantud küsimuste põhjal hinnatakse iga kriteeriumi eraldi, parim võimalik hinne on 1 ja halvim 7.

Tabeli tipu moodustavad ELi liikmed Eesti, Poola, Slovakkia, Tšehhi, Ungari, Läti ja Leedu. Kõige nõrgem on mittetulundussektori seis Valgevenes, Usbekistanis ja Turkmenistanis.

Loe raporteid www.ngo.ee/indeks

kuus korda suurema rahvaarvu ja kümme korda väiksema kolmanda sektoriga Aserbaidžaan, kus ühenduste toetuseks loodud riiklik fond on sama suur kui meie KÜSK. Jahmatama paneb aga fakt, et Lätis tuleb MTÜ registreerimiseks endiselt Riiga sõita.

Jätkub EKAKi-laadsete kokkulepete sõlmimine avaliku võimu ja ühenduste vahel: sellised on tehtud või tegemisel näiteks Ungaris, Leedus, Makedoonias, Montenegros, Moldovas, Kasahstanis ja Bosnias. Enamikus riikides on moodustatud EKAKi ühiskomisjoni moodi kogu – ning paljudes jõutud selles juba pettuda.

Nagu meie mulluse vabariikide maanifesti puhul, oli ka mitmes teises riigis näha valimiste (Bulgaaria ja Rumeenia puhul ELiga liitumise) ergutav mõju. Samas ilmnes, et aktiivsusepuhang võib olla ajutine. Kosovos jäi aga kodanikuühiskonna areng iseseisvumiseks valmisumise varju – näide, et ka ühendused ise (saati siis valitsus, meedia või avalikkus) näevad oma tegevust valdkondliku küsimusena, mitte ühiskonna arengu vältimatu osana.

Mis on avalik huvi?

Läbivaks teemaks on raporteis avalike huvide määramine, millega seonduvad maksusoodustused või inimeste õigus saada protsent oma tulumaksust otse mõnele organisatsioonile. Kentsakaimad näited on Sloveenia, kus ministriumid otsustavad, kes nende valdkonna ühendustest avalikes huvides tegutseb, ja Rumeenia, kus tingimuseks on muuhulgas omatulu osakaal vähemalt 30% ühenduse eelarvest ja „korralik kontor“.

Trendiks on ka vabatahtliku tegevuse õiguslikud alused. Varasemast kehtivad need Rumeenias, Tšehhis, Lätis, Poolas ja Ungaris, 2007. aastal lisandusid Horvaatia ja Makedoonia, töö käib Aserbaidžaanis. Seevastu Leedus tühistati vastav regulatsioon kui ebavajalik, Sloveenias loodi seaduse asemel vabatahtliku tegevuse eetikakoodeks.

Nõ. protsendiseadust rakendavatest riikidest jätkus Ungaris ja Poolas süsteemi reformimine, et teha tulumaksuosa suunamine inimestele lihtsamaks. Probleemiks jääb, et sellest võidavad eelkõige suuremad organisatsioonid, Poolas tuntakse muret ka sideme kadumisest toetajatega. Rõõmsalt raporteeris aga Rumeenia,

kus võimaluse kasutajate hulk kasvas aastaga viis korda. Uue riigina lisandus mullu Sloveenia, mille ühendused muretsesid, et kuna seaduse väljatöötamisel ei arvestatud teiste riikide kogemusi, korduvad tõenäoliselt samad vead.

Puudlikud registrid

Üldiseks probleemiks on registrite puudulikkus. Põhjuseks ilmselt see, et võrreldes rahastamise või kaasamisega pole statistika kunagi tundunud nii põletav küsimus ja seega pole ka keegi sellega aktiivselt tegelenud. Samas ilmneb, et korraliku ülevaate puudumine tegutsevatest

ühendustest takistab ka teiste küsimuste lahendamist.

Headest algatustest vääraks Eestis rakendamist kindlasti Poola Kodanikualgatuse Fond, mis rahastab 24 elualal avalike teenuste osutamist kodanikuühenduste poolt. Kehvaks trendiks kipub aga paljudes kohtades olema ühenduste tegevuse plaanimine rahastusvõimaluste, mitte tegelike vajaduste alusel.

Nii raporteeritakse mitmel pool mõtetutest koolitustest, samas kui raha näpib organisatsioonide arendamiseks. Pea kõikjal suureneb ka vahe väheste edukate ja lõviosa virelevate ühenduste vahel.

Eesti keskkonnaühendused – pehmed ja nõrgad

Massachusetts'i Tehnoloogiainstituudi linnauuringute ja planeeringute osakond uuris kaheksa Kesk- ja Ida-Euroopa riigi 800 keskkonnaorganisatsiooni arengut aastatel 1990-2005. Eestis vastas küsitlusele 58 ühendust.

Uurimuses käsitleti keskkonnaühenduste tegevust, majanduslikku seisu ning hinnanguid oma edukusele, võrreldi riike omavahel ning samalaadse, 2001. aastal läbiviidud küsitluse tulemustega. Eesti kohta selgus, et meie keskkonnaorganisatsioonid on ühed nooremad regioonis: ligi 2/3 vastanuist on loodud aastatel 2001-2005.

Nagu kogu regioonis, nii tegutsevad ka Eesti ühendused valdavalt „pehmetel teemadel“, millest populaarseim on keskkonnaharidus. Kui 2001. aastal oli enimmainitud tegevuseks konverentside ja koosolekute korraldamine, siis nüüdseks on see esikohalt taandunud: aastal 2007 juhtisid tegevustest info levitamine ja koolitus, keskkonnakampaniate läbiviimisega tegeles 26% vastanutest.

Eesti organisatsioonidel on regioonis teistega võrreldes kõige väiksem personal, kõige vähem kaasatud vabatahtlikke ja kõige väiksem liikmesus. Ka sissetulekud on siin võrreldes teiste regiooni ühendustega suhtelised kasinad, veelgi enam – erinevalt regiooni organisatsioonidest on Euroopa Liidu toetuste osakaal Eesti organisatsioonide rahastuses peaaegu olematu.

30% vastanute käive on aastas kuni 1000 eurot, suur on ka nende organisatsioonide osakaal (29%), millel puudub igasugune sissetulek. Valdav osa Eesti organisatsioonidest leidis, et nende finantssuutlikkus ei ole viimastel aastatel muutunud.

44% ühendustest viitasid, et nad on endale püstitatud eesmärgid saavutanud ja et

nende tegevus on viimase kahe aasta jooksul ühiskonnas esile kutsunud märgatavaid muutusi. Suurimat edu on saavutatud keskkonnateadlikkuse tõstmisel ja elukeskkonna kvaliteedi parandamisel.

30% vastanutest leidis, et nende tegevus on kaasa aidanud looduse kaitsmisele, 8% vastanutest märkisid, et nende pingutused on viinud keskkonnastandardite ja õigusaktide väljatöötamisele.

Stim Männik

ANNE KIVINUKK, REC Estonia

Uuringu leiad: www.rec.org/REC/Databases/NGO_Dir_CEE/cee_ngo_survey_report.pdf

Ühel päeval sattus **KAIRI KRUUS** Internetis surfates mängule „Ayiti: The Cost of Life“. Seda võib vast nimetada strateegiamänguks, sest lihtsalt pahalaste hävitamise asemel on mängija ülesandeks kindlustada nelja aasta jooksul ühe vaese Haiti perekonna ellujäämine.

SINA annab noorele esimese võimaluse

MTÜ töötaja arvutab seda vaa-
dates mõttes, kui palju see võis
maksma minna ning kui mitme
kuu palga oleks tema selle rahaga ära kat-
nud. Mõni teine aplodeerib omaette, et
lõpuks ometi on meid vabastatud buklet-

tide türanniast. Kuidas aga otsustada, mis
mõjub ühiskondliku sõnumi levitamisel
kõige paremini? Mis aitab kõige paremi-
ni hoiakuid muuta? Kuidas panna inimesi
astuma järgmist sammu?

Ma ei tea. Ma olen mõelnud nende kü-

simuste peale just noorte ja kommuni-
katsiooniga seoses. Mul on küll ideid ja
ma usun, et vähemalt mõnele küsimuse-
le vastamisel olen õiges suunas liikumas,
aga üldiselt on tunne, et sõuan kaardi jär-
gi, millel on sadu erinevaid variante. Ma
olen SINA pardal, mille kodusadamaks on
Heateo Sihtasutus, sihiks rohkelt hooli-
vaid ja ettevõtlikke Eesti noori.

Soovime sinna jõuda pakkudes kooli-
noortele alternatiivset õpielamust: või-
malust proovida sotsiaalset ettevõtlust
oma algatuse loomise ning juhtimise kau-
du. Kui koolitunnis jääb tihti aega väheks,
et teooriat praktikas rakendada, siis meie
põhimõtteks on õppida just tegevuse kau-
du. Lisame siia veel mõttekaaslased, ju-
hendajad ja inspireeriva keskkonna ning
mulle näib, et päris hea valem hoiakute

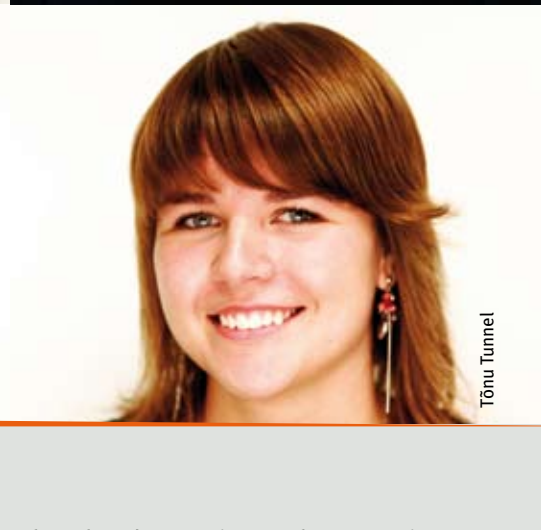
Mida teised noortega teevad?

SINA-laadseid ettevõtmisi leiab ka mujalt maailmast. Kui 1996. aastal loodud Youth Venture on ülemaailmne, siis 2001. aastast tegutsev Young Social Innovators (YSI) toimetas Iirimaa. YSI programmist on tänaseks osa võtnud aukartustäratavalt üle 20 000 iiri noore.

Noorte sotsiaalset vastutust populariseerib ka MTV pakkudes ühiskonnateemadel kaa-
sarääkimiseks ja algatuste tutvustamiseks võrguruumi nimega MTV Think. Peadpööratavalt
kirjud lood erinevatest sotsiaalsetest probleemidest näitavad, et uue põlvkonna jaoks on
ühiskondlik aktiivsus teise tooniga kui märterlik kannatamine maailma päästmise nimel.

Mis aitab kõige paremini hoiakuid muuta, väärtustada hoolivust ja ettevõtlikkust? Oleks
tore teie mõtteid kuulda, kohtume näiteks SINA blogis (sinanoored.blogspot.com).

muutmiseks on koos.

Mis aga täpsemalt juhtub, kui noor SINAsse tuleb? Kooliaasta jooksul teostavad osalejad mõne ühiskondliku ettevõtmise idee, SINA aitab neid selle juures vajalike teadmiste ja oskuste õpetamisega. Kord kuus toimuvad töötoad on eelkõige pühendatud algatuste paremaks juhtimiseks vajalike oskuste arendamisega, kuid toimivad ka oluliste vahepeatustena, mis annab võimaluse vaadata, kuidas projektidega läinud on.

Paljude jaoks on see esimene kord midagi ise ellu kutsuda ja läbi viia, nii et juhendamine aitab oluliselt kaasa sellele, et kogu elamus ei muutuks painajaks. Lisaks töötubadele pakume igale algatusele veel eraldi toetust vanema liitlase näol.

Pilootaasta alguses oli osalejaid ainult Tallinnast, eelmise aasta sügisel alustasime ka Viljandis ning üks algatus sündis Haapsalus. Võimalust, et Eesti erinevais paikades saaks SINAs kaasa lüüa, tahame kindlasti alles hoida ja arendada. Nii saab noor just oma kogukonnas häid muutusi luua. Kohalike vabatahtlike ning liitlastega koostöö tugevdab sidet kodukohaga ja annab ideid, kuidas saab ise tegutsemisvõimalusi luua.

Kes on SINA-noor?

Kati (18) ei ole küll SINA liige, kuid ta on aktiivselt osalenud SINA esimesest lennust pärit ForumTe: sündmustel. Küsisime Katilt, mis tema arvates SINAlisi iseloomustab.

„SINA-noor tähendab minu jaoks aktiivset ja avatud ning heatahtlikku noort inimest. Keegi, kes mõtleb rohkem kui peab ja hädavajalik on ning kelle mõtted ei ole hõivatud iseenda ja iseenda heaoluga. Keegi, kes ei karda raskusi, kes on valmis neid ületama, tahab tegutseda ja viitsib seda teha. Kolmandast sektorist ja heategevusest olen ma selle ajaga, mil olen SINAlistega kokku puutunud, palju õppinud ja ei välista, et ka mina selles tegevaks saan.“

Loodud algatusi

Jagatud Rõõm

Tegijad: Triinu Tamsar, Birgit Podelski, Hanna Rätsep, Natali Joonas, Made Leene Truu, Kersti
Tegi: Soov aidata lastekodulapsi kasvas projektiks, mille raames käisid kuus noort regulaarselt Nõmme ja Maarjamäe lastekodudes lastega aega veetmas. „Me soovime, et lastekodulapsed oleksid avatumad ning saaksid tulevikus hästi hakkama,“ selgitavad eestvedajad. Tulevikuplaanidesse tõi ootamatu pöördkäigu asjaolu, et kõik Nõmme lastekodu lapsed leidsid endale pere!

Recycle'i moeklubi

Tegijad: Annika Voksepp, Kadri Raigo, Pille-Riin Jaik, Marian Metsis, Susan Pahk, Raido Nurk
Tegi: Korraldas eakaaslastele kolm moeteemalist töötuba. Esimeses avas moetööstuse telgitaguseid ning selgitas oma tegutsemispõhimõtteid Reet Aus, teises juhendas Karolin Kuusik vana- de riiete tuunimist, kolmandas jätkati samade teemadega EKA tudengite juhendamisel. „Recycle'i eesmärgiks on teavitada noori kiirmoe tootmise ja tarbimise tagajärgedest ning kutsuda neid üles säästlikumalt tarbima,“ selgitasid eestvedajad.

TaRikott (tuntud ka kui Ökopiffid)

Tegijad: Keirin Ritval, Triinu Pihlak, Kristy Malik ja Getlin Sügav
Tegi: Soovist anda oma panus säästva tarbimise ning loodussõbraliku mõttelaadi levitamiseks sündis tarikoti idee. Tarikotte valmistati Viljandis, materjaliks vanad riideesemed, kardinad jmt. Muide, kotte aitasid õmmelda pensionärid.

Heategude kalender

Tegijad: Reelika Maiste, Piia Bergštein ja Valdur Kangur
Tegi: Omanäolise kalendri igale päevale kirjutatud ka üks soovituslik heategu. Pildilise külje eest hoolitsesid Karksi-Nuia Gümnaasiumi algklasside õpilased.

Juunis lõpetas mitukümmend noort oma õppeaasta SINA programmis. Sellest, mida osalejad oma algatuse juhtimisest kõige rohkem õppisid, kirjutavad **KAIRI KRUUS, KATRIIN LAANET** ja **KATI PINO**.

Tõnu Tunnel

Kilpkonn. Eesmärgiga kilpkonn.

Artikli pealkiri kõlab nagu mõni onu Remuse jutt või nagu ülepingutatud James Bondi imitatsioon, aga me lubame, et sel kõigel on mõte, ja nagu ikka, selgub see alles loo lõpus.

SINA pilootaasta 11 algatusest tegutses kaks Viljandis, üks Haapsalus ja ülejäänud Tallinnas. Pealinnas olid osalejateks peamiselt keskkoolinoored, teised paistsid aga silma just sellega, et projekte vedasid kaheksanda ja üheksanda klassi õpilased.

Kogusime SINA-noortelt mõtteid selle kohta, mida oma algatuse loomise ja juhtimise kogemus andis. Kuidas nad nüüd näevad nii sotsiaalset ettevõtlust kui kolmandat sektorit laiemalt? Eelkõige figureerivad siin loos Annika Voksepp (Recyc-

le), Britta Tarvis (FoorumTe:) ja Katriin Laanet (FoorumTe:).

Paljude jaoks oli SINA-s osalemine esimene kord vastutada projekti läbiviimise eest ja üldse olla ühiskondlikult aktiivne. Nii ei osatud alul arvatagi, kui suurt pühendumust ja tugevat meeskonda see nõuab. Annika leidis, et väljakutse oli juba tiimis kohtumisaegade klapitamine. Suurimaks proovikiviks peeti inimeste kaasamist ning algatuse reklaamimist (täiskasvanutele kõlab see kahtlaselt tuttavalt, eks).

Näiteks TaRikoti projekti puhul oli raskesti hästi toimima saada koostööd pensionäridega, kes aitasid neid õmblemise juures; Recycle'i moeklubi korraldatud töötubadesse oli seevastu raske leida osa-

lejaid. Seda kogemust jagab ka Britta: „Mind üllatas see, et võrdlemisi keeruline on jõuda noorteni, kes peaksid just olema hästi avatud ja tahtma kõike proovida.“

Noored algatajad olid ise küll entusiastlikud ja veendunud, et nende projekt on ühiskonnas vajalik, kuid oskust teisi kaasata tuli veel arendada. „Kui tunned, et oled andnud endast kõik algatuse õnnestumiseks, ning nähes, et see ei pruugi olla piisav, võib hetkeks kaduda eestvedamise soov,“ selgitas Katriin lähemalt. Britta arvates aitab sellistest hetkedest üle saada hea meeskonnatöö, mis viib sihile.

Tee seda, mis tiivustab

Mis võiks aga olla see asi, mida sellest kogemusest kaasa võtta lisaks praktilistele eestvedamise nipidele? Katriini arvates sai juurde indu, et midagi veel proovida. Britta sõnul kasvas soov leida enda jaoks see tegevus, mis tõesti tiivustab: „Minu puhul muutus mõnes mõttes maailmavaade – usun, et ma saan alati hakkama, kui ma vaid soovin seda. Kui ma tahan, et mul oleks hea ja õnnelik elu, siis ei pea tingimata näiteks ülikooli minema, kuigi ühiskonna surve selle sammu astumiseks on suur. Näen, et ma saan ise kujundada oma elu.“

Mitmed SINA vilistlased plaanivad tulevikuski olla seotud ühiskondlike organisatsioonidega. Mõtteid, mida ära teha, on juba praeguseks kogunenud üsna palju.

Viis ilunippi, mida noored plaanivad kolmandas sektoris ära proovida:

- **Tõsta teadlikkust!** Kolmanda sektori kohta teavad noored väga vähe – kodanikuühiskonnaga seoses meenub vaid, et õpikus oli selle kohta kirjas pikk ja lohisev definitsioon. Olles aga ise proovinud ja uurinud, mida see valdkond endas sisaldab, näevad nad, et kolmandal sektoril on oi-kui-palju potentsiaali olla noorte seas märgatavalt hinnatum.
- **Vaata iseennast ja oma tegevust kõrvalt!** Pingsalt oma ülesannetega tegeledes on oht selle kõige sisse ära kaduda. N-ö välisvaatlus toob uusi ideid ja vaatenurki, aitab

oma tegevust paremini hinnata ja kujundada.

- **Ole avatud!** Avatus teistele valdkondadele, uutele inimestele ja ideedele hoiab mõtte erksa ja pilgu värskena.
- **Ole uhke iseenda ja oma tegevuse üle!** Kui ise häbened ja tunned end alaväärsena, siis ei oska ka teised su tegevust ja olemasolu hinnata.
- **Ole järjekindel!** Kasvata nagu puu vaikselt ringe juurde, ära püüa samme vahele jätta ja liiga kiiresti tippu tõusta. Liigu pigem vaikselt nagu kilpkonn. Eesmärgiga kilpkonn.

Algab programm organisatsioonide tugevdamiseks

EMSL aitab sellest sügisest kodanikuühendustel leida lahendusi ja partnereid oma arenguvajadusteks. Tugevuste ja nõrkuste teadmine, ohtude ennetamine ja võimalustele reageerimine teevad organisatsiooni tõhusaks, kirjutab programmi vedav **KRISTINA MÄND**.

Peamine väljakutse organisatsiooni jaoks ei ole see, kuidas tulla, näha ja võita, vaid kuidas püsivalt saavutada eesmärgipäraseid tulemusi, ühiskondlikku mõju ning olla majanduslikult edukas, hoides eetilisi väärtuseid ning austades inimesi, kogukondi ja keskkonda. Jõulise edu asemel on võtmeküsimuseks elujõulisus.

Just vabaiühenduste elujõulisuse ning seeläbi kodanikuaktiivsuse ja -ühiskonna tugevdamine on ka alustava programmi eesmärk. Sellesse osalema valitud ühendustega, eelkõige EMSLi liikmetega, tehakse kõvasti tööd, analüüsides nende olukorda ja meeskonda ning leides vajaduste lahendamiseks partnereid ühenduste, firmade ja ülikoolide seast. Ajend

programmi käivitamiseks on tulnud EMSLi liikmeküsitlusest ja -kohtumistest.

Suve jooksul on tegeletud programmi ettevalmistavate töödega: kogutud ühenduste hindamise kogemusi nii Eestist kui ka teistest riikidest ning koostatud sobivat metoodikat. Septembri lõpust alustatakse tööd ühendustega, mis koosneb neljast etapist: ühenduse hindamine, sobivate partnerite leidmine, ettevalmistamine ja kokkuviiimine, partnerite koostöö ühiste lahenduste leidmisel, ning koostöö tulemuste hindamine.

Iga organisatsiooni hindamisega tegeletakse vähemalt kaks nädalat, mille järel valmib arenguvajaduste kaardistus. Töö käigus leitakse partner vähemalt üheks lahenduseks. Partnerite leidmine ning et-

tevalmistamine kestab vähemalt kuu, sealt edasi sõltub juba organisatsioonist ja partnerist, kui pikaks koostöö kujuneb. EMSL jääb selles etapis koostööd jälgima ja vajadusel nõu andma.

Töö käigus kogub EMSL ka sisendit, algatamaks muutuseid ühenduste tegevuskeskkonnas, ning levitab saadud kogemusi ja õppetunde projektis mitteosalevate organisatsioonide seas. Programmi pikaajalisemaks eesmärgiks on ka koostöödemete tugevdamine ühendustel omavalhel ning äri sektori ja haridusasutustega.

Programmi toetab Vabaiühenduste Fond, kes on rahastatud Islandi, Liechtensteini ja Norra riikide poolt EMP ja Norra finantsmehhanismi vahendusel. Toetust koordineerib Avatud Eesti Fond.

Soovid osaleda?

Oleme esimeseks neljaks programmis osalejaks valinud Eesti Noorteühenduste Liidu, Arengukoostöö Ümarlaua, Eesti Euroopa Liikumise ja Tallinna Puuetega Inimeste Koja. Kui soovid, et sinu oma oleks üks järgmistest, peaksid vastama järgmistele tingimustele:

- su organisatsioon on tegutsenud vähemalt paar aastat
- tegu on avalikes huvides tegutseva organisatsiooniga, kes tegeleb (muuhulgas) eestkostega, mitte üksnes teenuste pakkumise või oma liikmetele suunatud tegevustega
- organisatsiooni tegevuse (üheks) eesmärgiks on kodanikuharidus: inimeste teadmiste ja oskuste suurendamine
- sul on osalemiseks pühendumust, suutlikkust, aega ja tahet ning valmisolek oma organisatsiooni arenguvajadustega tegeleda, sh. vajadusel ennast muuta
- organisatsioonil on juht, kes on valmis muutusi ellu viima ja vastutama, ning muutusteks valmis juhtkond (juhatus, nõukogu)
- sul on raha projektiga liitumiseks (hindamine ja partnerite leidmine on tasuta, kuid pikaajalisem koostöö võib vajada ka oma panust)

Kui vastus neile küsimustele on „jah“, võta palun ühendust kristina@ngo.ee ja vaata lisa www.ngo.ee/tagatargemaks.

31. oktoobril kutsub EMSL kõiki kodanikuühiskonnast huvitatuid Tallinnasse esimestele vabaihenduste kärejatele, et vaadata üle, kuidas on kulgenud EKAKi rakendamine ning veelgi olulisemana – kuidas sellega jätkata. EMSLi juhataja **URMO KÜBAR** tutvustab lähemalt, millega tegu.

Oktoober lõpeb kodanikuühenduste kärejatega

Sven Tupits

Monty Pythoni filmis „Briani elu“ on stseen, kus juudi vastupanuliikumise aktivist lõpetab salakoosolekul oma roomlaste-vastase kihutuskõne, hüüdes: „Ja mida on roomlased meile kunagi andnud?“ – ning saab retoorilisena mõeldud küsimusele vastuseks, et... nojah, tegelikult on seda siiski päris palju: maanteed, veevärk, haridus,

arstiabi, vein, turvalisus...

Pealkirja all „Mida on EKAK meile andnud?“ ei keskendu vabaihenduste kärejad siiski pelgalt senitoimunu loetlemisele, ehkki sedagi maksab aeg-ajalt meelde tuletada. Ühenduste algatatud ja koostatud ning 2002. aastal Riigikogus heaks kiidetud arengukontseptsioon paneb paika ühenduste ja avaliku võimu teineteist

täiendavad rollid ühiskonna edasiviimisel, ühised eesmärgid ja kummagi poole kohustused nende saavutamisel.

Tänu EKAKile on kindlasti tõusnud ühenduste ja avaliku võimu teadlikkus kodanikuühiskonnast ja selle tugevdamise vajadusest. Paranenud on ühenduste tugisüsteem, kaasamine, rahastamine, ning sarnase ajalooga riikide seas on Eesti jät-

Uue Maailma seltsimaja Tallinnas, kus toimuvad iga päev ühised õhtusöögid.

Siim Männik

EMSLil kolm uut liiget

EMSLi read täienesid vahepeal taas kolme uue liikmega: **Eesti Muinsuskaitse Selts**, **MTÜ Ökomeedia** ja **Uue Maailma Selts**. Kokku on EMSLis nüüd 98 liiget. Kui soovid ühineda, võta ühendust info@ngo.ee!

Muinsuskaitse Selts on üks vääriskamajaloo ajalooga kodanikuühendusi Eestis, kes 1987. aastal asutatuna oli üks laulva revolutsiooni käivitajaid ja eestvedajaid. Selts tegeleb mälestiste ja muististe kaitse ning korrashoiuga, rahvusliku mälu järjepidevuse hoidmisega, ajaloo uurimisega ning säästva arengu ja elukeskkonna edendamiseks. Nende üle-eestilisse võrgustikku

kuulub 53 muinsuskaitse vallas tegutsevat organisatsiooni ja 200 eraisikut, ettevõtmistes osalevate vabatahtlike arv on üle tuhande.

MTÜ Ökomeedia eesmärgiks on keskkonnateadlikkuse edendamine ja Eesti ökoloogilise jalajälje vähendamine. Nad haldavad portaali bioneer.ee, viivad läbi Rohelise Kontori programmi, mõõtes organisatsiooni ökoloogilist jalajälge ja andes nõu selle vähendamiseks.

Uue Maailma Selts on üks Tallinna säravamaid uusi kodanikuühendusi, mis loob aktiivsete noorte eestvedamisel sooja ja ühtset kogukonnatunnet.

kuvalt neis küsimustes liidripositsioonil.

Samas on olukord kaugel „väga heast“. Mitmed kuus aastat tagasi kokku lepitud eesmärgid on endiselt saavutamata. Räägitakse, et EKAK on surnud, et ei ühendused ega avalik võim tea, mõista ega huvitu sellest. Enamgi veel: et mitmeid EKAKi tegevusi viidi seni ellu Balti-Ameerika Partnerlusprogrammi (BAPP) toel, siis kas tähendab BAPPi eesisev lõpetamine hukku ka EKAKile?

Lahendustena on välja käidud erinevaid ideid: ehk peaks meil „pehme“ kontseptsiooni asemel olema hoopis kodanikuühiskonna seadus? Või on kontseptsioon iseenesest piisav, kuid muuta tuleks selle rakendamise süsteemi? Oluliseks arengusuunaks on kindlasti selliste kokkulepete tegemine ka kohalikul tasandil, kus tegutseb ju lõviosa Eesti vabariiklastest.

Plusside-miinuste vaagimine ning sealt konkreetsete ettepanekute esitamine ühendustele, valitsusele, Riigikogule, kohalikele omavalitsustele ja teistele asjaosalistele ongi kärjate põhiliseks eesmärgiks.

Lisaks saab sel sügisel valmis kolm väga olulist uuringut ühenduste rahastamise teemal: PRAXIS ja Tallinna Ülikool on analüüsinud ministriumide-poolset rahastamist, BDA Consulting hasartmängumaksu raha kasutamist ühenduste toetamiseks ning PRAXIS nõ. protsendiseaduse (kus inimestel on võimalus osa oma tulumaksust riigikassa asemel otse mõnele ühendusele suunata) poolt- ja vastuargumente Eestis. Ka nende kolme uuringu tulemusi tutvustatakse kärjail.

Vabariiklaste kärjad „Mida on EKAK meile andnud?“

31. oktoobril 2008 Tallinnas

Kell 9.45 – registreerimine

Kell 10.30 – „Mida on EKAK meile andnud?“ EMSLi juhataja Urmo Kübar ja regionaalminister Siim Kiisler sõnastavad päeva eesmärgid.

Kell 11 – „Iga seeme on püha“ Alari Rammo (EMSL) ja Maris Jõgeva (AEF) heidavad pilgu tagasi EKAKi sünnile ja rakendamise kuuele aastale: mida oleme saavutanud, mida mitte, ja mida sellest kõigest õppinud?

Kell 12 – Paus mõtete vahetuseks

Kell 12.20 – „Ja nüüd midagi täiesti erilist“ Maiu Uus ja Jon Ender (PRAXIS) analüüsivad ministriumide praktikaid ühenduste rahastamisel, Mari Mandel-Madise (BDA Consulting) hasartmängumaksu raha jaotamist, ning Kristina Mänd (EMSL) protsendiseaduse rakendamise võimalikkust Eestis. Järgneb arutelu.

Kell 14.20 - Teemapüstitused töögruppideks: Kodanikuühiskonna seadus (Urmas Reinsalu, Riigikogu), EKAKi rakendusüksus (Urmo Kübar, EMSL), EKAK kohalikul tasandil (Margit Reinkubjas, Tartumaa Vabariiklaste Koostöökoda).

Kell 14.40 – Kerge eine paus.

Kell 15 – Arutelud töögruppides, alternatiivide plussid ja miinused ning sõnastatakse teed nende saavutamiseks.

Kell 16 – Töögruppide tulemuste tutvustamine ja arutelu

Kell 17 – „Vaata elu helgemat poolt“ Mall Hellam (AEF) võtab päeva kokku: kuhu jõudsim, kes ja mida peaks tegema ning millal ja kuidas tulemusi hinnata.

Kell 17.30 – kärjad läbi, algab töö.

Lähem info ja registreerimine
www.ngo.ee/ekak.

Kärjad jätkavad kunagiste Eesti Mitmetulundusühenduste Ümarlaua (EMÜ) suurogude traditsiooni ses osas, et tegu on kõigile organisatsioonidele avatud demokraatliku arutelufoorumiga. Mäletatavasti olid just EMÜ suurogud need, kus kiideti heaks nii EKAK kui näiteks kodanikuühenduste eetikakoodeks, enne kui suurogud 4-5 aastat tagasi soiku jäid.

EMSL plaanib kärjaid hakata korraldama kodanikuühiskonna aktuaalsete teemade arutamiseks üle aasta, vaheldumisi kodanikuühiskonna konverentsidega. 2010. aasta kärjate teemaks saab ilmselt vabariiklaste manifest Riigikogu valimisteks 2011.

Kärjate korraldamist toetavad BAPP ja Kodanikuühiskonna Sihtkapital.

Külavanemate roll vajab selgust

Liikumise Kodukant eestvõttel toimus augustis Võrumaal esimene külavanemate suvekool, kus ligi 80 külavanemat arutas kaks päeva kogemuste vahetuse kõrval mitmeid olulisi küsimusi.

Üheks näiteks oli, kas, kes ja kuidas peaks maksma külavanematele töötasu, ku-

na ootused neile on kõrged ja aega kulub palju – kõigeaeg tuleb kursis olla, külarahvast esindada jne. Selgust vajab, kas raha peaks tulema omavalitsustelt, riigilt või küla ise klappima.

Rahastamise eelduseks on ühine külavanema statuudis kokku leppimine, ku-

na osapooled ehk omavalitsused ja rahvas mõistavad eesmärgid veidi erinevalt. Suvekooli lõpetuseks jagas praktilist informatsiooni ning tutvustas külavanemate algavaid koolitusi Päästeamet.

Sellekohast informatsiooni hakkab peagi vahendama www.kodukant.ee.

Väljakutse harjumuspärastele otsustusmallidele

Grupp spetsialiste teeb targema otsuse kui inimesed tänavalt. Täiendava uuringu läbiviimine ja lisainfo kogumine aitab meil jõuda parema tulemuseni. Kes sõandaks vastu vaielda? Kaks ameerika ajakirjanikku sõandasid ja pakuvad asemele vaimustavad käsitlused, kuidas otsuseid langetada.

James Surowiecki „Masside tarkus“ ja Malcolm Gladwelli „Silmapilk“ said mõlemad bestselleriks, autoreiks on sõbrad ja kolleegid The New Yorkeris, suurepärase jutustaja-andega mehed.

Olulisim on aga, et mõlemad esitavad väljakutse mõtlemis- ja otsustusmudeleile – olgu siis oma organisatsiooni või kogu ühiskonda puudutavaid.

Gladwell (kes sai maailmakuulsaks oma esimese raamatuga „Läbimurdepunkt“) heidab kinda arusaamale, et mida rohkem me mõtleme ja infot kogume, seda parema otsuse teeme. Vastupidi, väidab ta – just esimene silmapilk annab meile enamasti kõige vajalikuma info.

Surowiecki võtab kõigutada laialtlevinud usku, et väärtuslikud teadmised ja oskused on koondunud vähesel hulgal eks-

pertide ja superliidrite kätte ning parim, mida hea otsuse saamiseks teha, on leida õige ekspert. Sootuks tõenäolisem on, et õige otsus sünnib suure hulga erinevate inimeste arvamustest, ütleb ta.

Kummagi väite kasuks räägib hulk loogilisi argumente. Esiteks on pea võimatu öelda, kes siis on see õigeim ekspert, eriti kui jutt käib küsimustest nagu arengute prognoosimine või alternatiivide seast parima valimine. Eksperdid eksivad ja on kallutatud, täpselt nagu kõik teised; mida väiksem ja ühetaolisem on otsustajate ring, seda suurem on aga võimalus, et üksik viga mõjutab lõpptulemust.

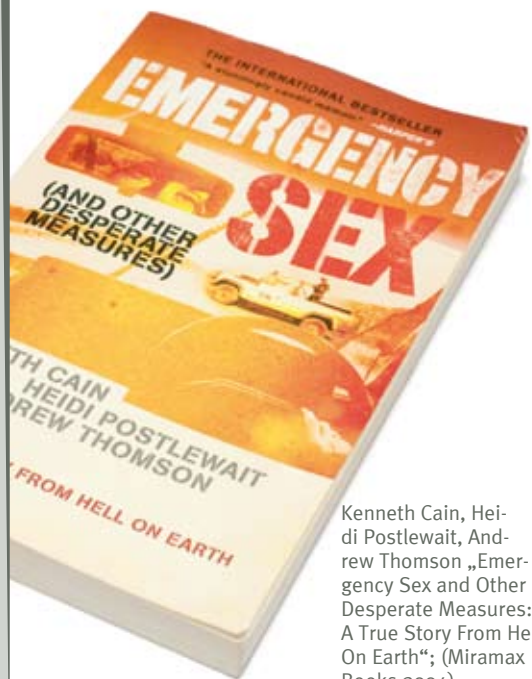
Rääkides otsuste usaldamisest suure inimhulga kätte, ei pea Surowiecki silmas Vana-Kreeka turuplatsidemokraatiat. Kõige paremal moel töötab masside

tarkus, kui piisavalt suures ja eripalgelises grupis saab igauks võimaluse välja öelda sõltumatu, omaenda kogemustele ja teadmistele tuginev arvamus. Erinevad äärmused tasakaalustavad selles olukorras üksteist ning alles jääb see, millel on suurim tõenäosus ollagi otsitav õige vastus.

„Piisavalt suur“ hulk ei tähenda, et iga otsuse tegemiseks tuleks läbi viia rahvaküsitlus. Organisatsiooni tasandil on see raketandav, kui jälgid, et sinu juhatuses, kontoris või töögrupis oleks esindatud erinevad kogemused ning et aruteludes ei üritaks keegi oma arvamust teistele peale suruda.

Surowiecki soovitud sõltumatu arvamus näib olevat sama, mida Gladwell kirjeldab kui silmapilgu jooksul tehtav vaistlikku otsust. Meie alateadvusel, ütleb Gladwell, on võime „peenloikuda“, luge-

Hull missioon, segased inimesed?

Kenneth Cain, Heidi Postlewait, Andrew Thomson „Emergency Sex and Other Desperate Measures: A True Story From Hell On Earth“; (Miramax Books 2004)

Ma võin oma igapäevaelu – maja, kasside, perega – iga kell alustada, aga ma hea meelega väldiks seda. Nii kaua, kui võimalik. Niimoodi mõtiskledes kõmbib Heidi mööda Manhattani tänavaid ja igatseb Aafrika järele. Kuid lugeja on teda juba piisavalt tundma õppinud, et õigustatult kulme kergitada. Tagasipöördumine igapäevaelu juurde? Mnjah.

Üks naine ja rügement habemeajamisvahuseid poolalasti mehi, väike ahv, kes tutvumiseks puu otsast jojana viis korda järjest pähe vedrutab, troopiline kliima ja marihuanaaleotisest villitud „Halloo, siin kosmos“ kokteilid ning tunde ja tunde närvilist vaba aega, mis paneb rumalusi tegema – kui see oleks garciamarquezilikku stiili järele aimav novell, siis oleks kõik paigas, aga see on pildike ÜRO missioo-

nilt 1990. aastate keskpaigas.

End niisugusest situatsioonist leides kaotaks mõnigi ontlik inimõiguste eest võitlev kodanlane pea. Ja kes saakski teda selles süüdistada? Kahjuks või õnneks on kirjeldatu aga missiooni argipäev ning selle korrutab sajaga oht pead mitte ainult piltlikult kaotada, vaid vägagi realselt, näiteks juhusliku matšeetelõogi tagajärjel.

Raamatu peategelaste võrdhaarne kolmnurk Heidi, Andrew ja Ken raporteerib väga otsekoheisel ja mitte just kuivalt sellest, kuidas esimese Kambodža-missiooni *dolce vita* asendub Aafrikas maa-pealse põrguga, kus ühe inimese elu ei maksa mitte m...gi. Nende kalli kaastöötaja lintšitud laipa lohistatakse mööda tänavaid ja inimesed, kelle elu nad päästma läksid, kaklevad esirea kohtade üle.

da olulisi signaale, mida me sageli endale teadvustada ei oska, rääkimata põhjendamisest. Näiteks sobib armumine, sama kehtib aga ka tööalaste otsustega.

Kuna meid on aga õpetatud, et teadmine peab olema varustatud allikaviidete ja joonealuste seletustega, kipume neid ja liisainfot otsides end ise rappa juhtima. Mida rohkem infot koguda, seda enam on selle seas ka ebaolulist ja eksitavat. Nii näiteks paranes USA Cooki maakonnahaiglas südamehaiguste diagnoosimine märgatavalt, kui pikkade ankeetide täitmise asemel hakati patsiendi juures tähelepanu pöörama vaid kolmele kõige olulisemale riskifaktorile.

Siin võiks näha vastuolu. Gladwell räägib olukordadest, kus inimesel on kogemusi, kus ta on ekspert. Haiguse äratundmise vaist on ikkagi arstil. Ent ka Surowiecki ei väida, et lennukit tuleks juhtida või mandleid opereerida masside tarkusega. Probleem on aga selles, et sageli kiputakse spetsiifilisi oskusi nõudvateks küsimusteks pidama neid, mis seda pole – näiteks riigi juhtimist puudutavas pole võimalik, et üks inimene või partei teaks teistest paremini, mis on hea.

Kummagi raamatu puuduseks võib pidada seda, et olukorda, kus masside tarkus ja silmapilgu jooksul otsustamine

soovitud kujul toimiks, on päris elus raske luua. Näiteks kuidas tagada tänases inforuumis arvamuste kallutamatus? Veel olulisem on, et silmapilgu jooksul tehtud otsuseid võivad „õigete“ signaalide asemel juhtida eelarvamused ja stereotüübid.

Üks võimalus on eelarvamuste vastu teadlikult võidelda (näiteks päevalehe ajakirjanik, kes eeldab, et ametnikud on kasutatud raharaiskajad, võiks püüda neid rohkem tundma õppida), teiseks minimeerida olukordi, kus need võiksid otsust mõjutada. Nii näiteks suurenes USA orkestrites kohe naismuusikute hulk, kui ettemängimisi hakati korraldama sel moel, et komisjon ei näinud, vaid üksnes kuulis kandidaadi esi-

James Surowiecki „The wisdom of crowds“
Anchor Books, 2004

Malcolm Gladwell „Blink: the power
of thinking without thinking“
Little, Brown & Co, 2005 (eesti keeles 2006)

URMO KÜBAR

Mida eluohklikumad pärastlõunad, seda julgemalt imbub laagritelkide vahele sotsiaalsest kontrollist ja võltsmoraalst vaba, mõneti koomiliseltki ülisensuaalne õhkkond, kus mehed on pühakud ja naised kelmid. Meestel on mängu alguses küll rohkem paguneid, kuid need kukuvad kergesti küljest, seksuaalsusega hambuni relvastatud ürgnaised haaravad võimu ja kolonelile ei kirjuta keegi. Kriisiolukorras hakkavad naised ja mehed magnetitena tõmbuma, võimatud sõprussuhted võimenduvad, töörütmi asendub džunglisedustega, ideaalid tapahimuga.

Raamatust selgub, et ÜRO polegi nii igav, kui võiks arvata, aga palju julmem, kui võiks aimata asutusest, mis on loodud eesmärgiga teha head. Bürookraatimaigu poliitilise korrektsuse udu, mis ähmas tab tegelikkuses varjatult vägagi šovinistlikust ja hierarhilisest peakontorist välja saadetavaid sõnumeid, hajub Somaalias

esimese automaadivalanguga.

Kümme aastat tööd ebainimlikult julmade genotsiidide tunnistajana selgitas autoreile, et ühtki riiki ja rahvast ei saa päästa vaid heade kavatsuste, džiipide, malaariavaktsiini ja raadiosaatjatega. Vaja on mõista ajalugu, kultuuri, poliitikat. Ehkki seda viimast on paiguti täiesti võimatu mõista ja mitte vihata. Raamat saadab poliitika ja ÜRO kuradile.

Kuidas verevalamise ja süütute inimeste laibapõldude keskel uskuda sellesse, miks ja mida sa sinna tegema läksid, kuidas veel rõõmu tunda, elu armastada ja naerda, sellest räägivad Heidi, Ken ja Andrew justkui mõõdamines, ehkki see on ilmselt kõige keerulisem ülesanne, millega nad sisemiselt võitlevad.

Raamat peegeldab ka tegelaste täiskasvanuks saamist, vastutuse võtmist, ameerikalikku ülipüüdlisust ja enesekesket patriotismi ning lõpuks ka mõningate asjadega

tust. Jättes alles vaid olulisima info – kandidaadi oskused – ja loobudes ebaolulisest – tema sugu, välimus, vanus jne – sündisid paremad otsused.

Usun, et peamine takistus peitub siiski meie peades – mõlemas raamatus esitatu on lihtsalt vastuolus sellega, kuidas oleme harjunud otsustamisest mõtlema. Siin oleks parim soovitus lihtsalt proovida ning usaldada rahvast ja tervet mõistust. Nende raamatute lugemine annab selleks kindlasti innustust. Liia on tegu märkimisväärselt hästi kirjutatud, huvitavatest näidetest kubisevate teostega, mida ei raatsigi enne viimast lehekülge käest panna.

leppimist. Harvardi-Ken tõdeb lõpuks: „Kui küpsus tähendab küünilisust, kui see eeldab naiivse, romantilise ja idealistliku mina allasurumist – mis on ju ometi see osa sinust, mida sa kõige enam kalliks pead – siis oleks ehk parem surra noorelt, kuid kõike inimlikku endas puutumata hoides.“

Maa ilma on ainult BBC uudiseid vaadates kummaliselt lihtne ära unustada, sellepärast võiks seda raamatut lugeda. Teine põhjus on kindlasti jutustajate ausus.

Ja kolmas vast see, et ometi kord ei pea muinasjutu lõpus tulutult arutlema, kas nad veel surnud pole ja mis juhtus kümme aastat hiljem, vaid võib ise minna ja vaadata, mis toimub praegu Libeerias, Kambodžas, Somaalias, Rwandas ja Haitil.

Kofi Annanile istub aga ÜRO pressiteadete jutustamisstiil paremini, igatahes läks ta pisut närvi ning proovis raamatut ära keelata.

MAARI ROSS

Noor looduskaitaja Tarvo Valker

Millal tabasid end esmakordselt mõttelt, et olen vist roheline?

Loodusest hakkasin huvituma väikese koolipoisina ning üheksa-aastaselt tegin oma esimesed ornitoloogilised märkmed. Sealt maalt sai loodus mulle tähtsaks ning üsna pea said iga nädalavahtetuse loodusretked elustiiliks. Hiljem tuli ka fotograafia juurde.

Kuidas võiks tuua noortele rohelist mõtteviisi lähemale?

See ei ole tänapäeval nii kerge kui oli ehk mõnikümmend aastat tagasi. Ma arvan, et kui vähemalt suuremates linnades oleksid kaasaegsed looduskeskused, kes koolinoortega tegeleks ja neid suunaks, siis oleks sellest juba suur abi. Loodusringid on paraku tänaseks Eestis praktiliselt välja surnud. Arvan, et selles küsimuses on Eesti riigil palju tegemata tööd. On inimesed, kes seda hingega tegid ja teeksid praegugi, kuid riik lihtsalt katkestas nende rahastamise ning loodusringid pandi üksteise järel kinni.

Mis sinu jaoks üldse on roheline mõtteviis?

Roheline mõtteviis on suhteline mõiste. Minu jaoks tähendab roheline mõtteviis huvi ümbritseva elu vastu ja seda et looduses käies minu tegevusjäljed oleksid minimaalsed. Kõige olulisemaks kutsumuseks pean enda jaoks looduse vahendamist. Püüan seda loodusraamatute ja loodusretkede vahendusel võimalikult palju teha. Inimene saab hoolida üksnes sellest, mille olemasolust ta teab.

Mida pead hetkel kõige suuremaks takistuseks ökoloogiliselt vastutustundliku eluviisi levikuseks?

Ühest põhjust ei saa vist välja tuua. Esiteks peaks olema hari-

dussüsteem praktilisem ja looduslähedasem. Siis oleks ka loodusest lugupidavaid inimesi rohkem.

Teine põhjus on, et meie ühiskond on liiga noor. Uus võimas kaubanduskeskus on suurem väärtus kui linnapark. Ja maharaiutud mets on suurem väärtus kui kasvav mets. Ma siiski usun ja loodan, et need hoiakud muutuvad. Õnneks on kodanikuühiskond ning roheline hulk Eestis piisav, et õigel ajal lärmi lüüa ja meie tegelikku trumpi Euroopa rahvaste seas alles hoida.

Kuhu tõmbaksid piiri mõistliku ja tervisliku ning hüsteerilise ökoelu vahel?

Looduse nautimine ja sellest lugupidamine ei tähenda minu jaoks ökoelu. Kodus ma vihmausside abil komposti ei valmista ning üksnes ökotooteid kasutades ei ela. Mõistlik ökoelu tähendab minu jaoks tervislikku toitumust, tervislikku eluviisi. Kust maalt on see mõistlik ja kust maalt hüsteeriline, on inimese sisetunde küsimus.

(Näpu)näiteid lihtsatest lahendustest koduses majapidamises?

Kõik endale loogilisena näivad lahendused on lihtsad. Ka kõige korrapärasuses võib peituda kord. Oleneb lihtsalt vaatajast.

Riikliku Looduskaitsekeskuse Hiiu-Lääne regiooni teadus- ja seiretöö spetsialist Tarvo Valker sai Eestimaa Looduse Fondi poolt noore looduskaitseja auhinna tänavu kevadel. Noore looduskaitseja auhind loodi ELFi juurde 2005. aastal Kaja ja Alex Lotmani eestvedamisel.